

The Training Needs of Kurdish Language Teachers in the Preparatory Stage from Their Own Perspective

Media Mohammed Saleh Taher

ministry of education

DOI: <https://doi.org/10.31918/twejer.2583.19>

Published:1/12/2025

Abstract

Abstract

This study aimed to identify the training needs of Kurdish language teachers in the preparatory stage from their own perspective. The descriptive analytical approach was adopted, as it suits the nature and objectives of the study. A questionnaire was prepared by the researcher to collect data, and after verifying its validity and reliability, it was administered to the research sample, which consisted of 68(Kurdish language teachers working in public preparatory schools under the General Directorate of Education in the Independent Zakho Administration. The results of the data analysis showed that the teachers' views regarding their training needs were high across all items, with the highest mean score being (4.02) for item (3), and the highest percentage reaching (80.58), indicating significant training needs. An independent samples t-test was used to detect statistical differences based on the variables of gender, marital status, and years of service. No statistically significant differences were found for the variables of marital status and years of service. However, a statistically significant difference was observed at the (0.05) significance level and (66) degrees of freedom regarding the gender variable, where the calculated t-value was greater than the tabulated t-value, in favor of the male gender. In light of these results, several recommendations and suggestions were presented by the researcher.

Keyword: Training, training needs, teacher, preparatory stage, Kurdish language.

پیدقیاتییین راهینانی یین فەر بۆ مامۆستایین بابەتی زمانی کوردی ل قوناغا ئامادهیی ب دیتنا ئەوان

میدیا محمد صالح طاهر

رێقه‌به‌ریا گشتیا په‌روه‌رده‌یا ئیداره‌یا سه‌ربه‌خو‌یا زاخۆ، هه‌ریما کوردستانی - عیراق

به‌شی راهینان و په‌ره‌پیدانا په‌روه‌رده‌یی

Email: media.taher81@gmail.com

پوخته:

مه‌ره‌م ژ ئەنجامدانا ئەف‌ی قه‌کۆلینی دیارک‌رنا پیدقیاتییین راهینانی یین فەر بۆ مامۆستایین بابەتی زمانی کوردی ل قوناغا ئاماده‌یی ب دیتنا ئەوان. پرۆگرامی وه‌سف‌یگه‌ری هاتییه‌ بکاره‌ینان د ئەف‌ی قه‌کۆلینیدا، ژبه‌رکو‌یی گۆنجاه‌ی ل گه‌ل بابەت و ئارمانج‌ین ئەف‌ی قه‌کۆلینی، و ژبۆ بده‌ستقه‌ه‌ینانا ئارمانجان قه‌کۆله‌ری ل ده‌ستپ‌یک‌ی فۆرمه‌ک به‌ره‌ه‌ف‌کر و پش‌تی خو‌ پش‌ت راست‌ک‌رنی ژ راست‌ی و جیگیربوونا ئامراز‌ی قه‌کۆلینی ل سه‌ر سامپ‌لا قه‌کۆلینی هاته‌ جیبه‌جی‌ک‌رن، ئەوا کو ژ (68) مامۆستایین بابەتی زمانی کوردی پ‌یک‌ده‌ات، ئەو‌ین کو ل قوتابخانه‌یین ئاماده‌یی یین حکومی یین سه‌ر ب رێقه‌به‌ریا گشتیا په‌روه‌رده‌یا ئیداره‌یا سه‌ربه‌خو‌یا زاخۆقه‌.

پش‌تی جیبه‌جی‌ک‌رنا ئامراز‌ی قه‌کۆلینی و شرو‌قه‌ک‌رنا داتایان، ئەنجام‌ین قه‌کۆلینی دیارک‌ر کو دیتن‌ین مامۆستایین سامپ‌لا قه‌کۆلینی بۆ پیدقیاتییین راهینانی ژ بۆ هه‌می بر‌گه‌یان د ئاسته‌ک‌ی بلندانه‌ و بر‌گه‌(3) ژ نا‌قا هه‌می بر‌گه‌یان بلندترین نا‌قه‌ند‌ی ژم‌یری هه‌بوو(4.02) و بلندترین ک‌یشه‌یا (80.58%) کو ده‌یته‌ ه‌ژمارتن گه‌له‌گ پیدقیاتی پی هه‌یه‌. هه‌ر هوسان تاق‌یک‌رنا تی ت‌یست (t. test) بۆ دوو سامپ‌ل‌ین سه‌ربه‌خو‌ هاته‌ بکاره‌ینان ژبۆ ده‌رخس‌تنا جیاوازیین ئاماری بۆ گۆراو‌ین قه‌کۆلینی (ره‌گه‌ز، میلاک و گر‌یبه‌ست، سال‌ین خزمه‌تی) بۆ هه‌ردوو گۆراو‌ین (میلاک و گر‌یبه‌ست، سال‌ین خزمه‌تی) چ جیاوازیین ئاماری نه‌بوون، به‌لی بۆ گۆراو‌ی ره‌گه‌زی جیاوازیین ئاماری د ئاست‌ی پامانداریا(0.05) و پله‌یا ئازادیی(66)دا هه‌بوو؛ چونک‌ی به‌هایی تائی یی هه‌ژمارک‌ری مه‌زن‌تربوو ژ به‌هایی تائی یی خسته‌یی و دبه‌رژه‌وه‌ند‌یا ره‌گه‌زی ن‌یردا. هه‌ر وه‌سال ژ‌یر سیبه‌را ئەنجام‌ین قه‌کۆلینی قه‌کۆله‌ری چه‌ند‌ین پاسپ‌ارده‌ و پ‌یش‌نیارداریژتن.

په‌یف‌ین سه‌ره‌کی: راهینان، پیدقیاتییین راهینانی، مامۆستا، قوناغا ئاماده‌یی و زمانی کوردی.

ئیک: دانەنیا سینا فەکۆلین

۱. ئاریشە یا فەکۆلین

گەشە یا پیشەیی یا بەردەوام بۆ مامۆستای خودان گرنگیەکا زۆرە داکو دگەل گۆهرینن بەردەوام و نوی یین جفاکا مرقایەتییی بریقەبچیت و ل ژیر پووناها گەشە یا تەکنولۆژیایی ژ بەر ئەفی چەندی هەر ئیک ژ راھینانی و فیزبوونا بەردەوام گرنگیەکا زیدە یا هە ی د سەردەمی نوکەدا، دا کو مامۆستای پتر هوشیاربکەن و سەریخن ژلایی پیشەیی و زانستییە، چونکی کارتیکرنا ئەفی چەندی ل سەر پروسسە فیکرکری پەنگفەدەت.

ئامادەکر و ئافاکرنا مامۆستایان ل سەر بنەمای راھینانکرنا بەش دەیتە هژمارتن ریکەکا لوژیکی و هاریکار بۆ دام و دەزگەهین بەرھەفکرنا مامۆستایان ژبو بدەستفەھینانا مامۆستایین خودان کوالیتی، ب رمانەکا دیتەر بەردەستکرنا پیدقیاتیین راھینانکرنا، وەکی مامۆستا دخوازیت دی بیتە باشتترین بەلگە بۆ هەبوونا مامۆستایین خودان شیانی بەش، بۆ زانینا بەردەستکرنا مەودایی ئەقان پیدقیاتیین راھینانکرنا پیدقیە ئەف چەندە بکەفیتە ل بن بواری فەکۆلین و هەلسەنگاندنی، تاکو یا پیدقی بەیتە ئەجامدان، بتایبەت کو گەلەک ئەدەبیات و فەکۆلینان ئاماژە ب گرنگی و فەراتیا پیدقیاتیین راھینانی دایە ب دیتنا مامۆستایان بخۆ، چونکی وەکی یا دیار بۆ مە هەمیان گەلەک ژ ئەوان پروگرامین راھینانکرنا ل سەر ئەوی بنەمای دەیتە دامەزراندن بیی کو بزانی مامۆستایەتییی پیدقی ب گۆھورین و راھینانکرنا بەردەوام هە یە و ئەو شیانا گۆھورینی ل دەف ئەوان نینە و یا پیدقیە ئەف چەندە ل پیش چاف بەیتە وەرگرتن، ژ بەر ئەفی چەندی گەلەک یا گرنگە ئەف بابەتە بکەفە بەر فەکۆلینان.

فەکۆلەری پشتی بورینا چەندین سالان ل سەر شارەزاییا وی یا سادە د بواری پیشەیا مامۆستایەتیندا و هەر هۆسا دوو سالان د بواری راھینانکرنا مامۆستایاندا ل قوناغین بنەپەتی و ئامادەیی هەست ب گرنگیا ئەفی چەندی کر و دیت کو یا پیدقیە فەکۆلین ل سەر پیدقیاتیین راھینانکرنا بۆ مامۆستایان بەیتە ئەجامدان، ب تایبەتی ئەگەر ئەو مامۆستایە دەست ب کاربن ل قوتابخانەیان و هاتبە دامەزراندن و نەکەفتبە ل بن بواری راھینانکرنا، چونکی دی گەلەک ئاستەنگ بۆ ئەوان پەیدابن ل دەمی کاری خۆ بریقەدەن، ل بەرانبەری ئەوی بەرپرسیارەتیا ل سەر ملین وان و ئاراستەکرنا ئەوان بەرھە تایبەتمەندیین گۆنجایی، دبیت ئەفە پینگا دەستپیکي بیت بۆ دامەزراندن و ئافاکرنا پروگرامین راھینانکرنا یین تایبەت ب مامۆستایانفە ب گشتی ل قوناغین ئامادەیی و مامۆستایین بابەتی زمانی کوردی بتایبەتی، ئەف فەکۆلینە دی هەولەت چارەیک بۆ ئەفی چەندی بینیت ب ریکا بەرسفدانی ل سەر ئەفی پرسیاری: پیدقیاتیین راھینانکرنا یین فەر بۆ مامۆستایین بابەتی زمانی کوردی ل قوناغا ئامادەیی ب دیتنا ئەوان، چە؟

په‌روه‌ده‌یی و ده‌رووناسی هاتینه وه‌رگرتن، مل ب ملی راهینانکرن و ئاماده‌کرنا ژ به‌ری خزمه‌تکرنی و ل ده‌می خزمه‌تکرنی (زقوت، 1997: 98).

راهینانکرن ماموستایان ده‌می خزمه‌تکرنیدا ده‌یته هژمارتن ب به‌شه‌کی نه دابه‌شکری ژ پروسیس به‌ره‌ه‌فکرنا ئه‌وان و ئه‌فه‌ژی دزقریته‌فه بۆ لاوازی ئاستی ماموستایان ژ هه‌ردوو لایه‌نین زانستی و پیشه‌یی‌فه. مل بملی په‌قینا هزری ئه‌وا ئه‌م دبیین و زیده‌باری لاوازی پروگرامین به‌ره‌ه‌فکرنی و نه ئه‌نجامدانا ئه‌وان و گرنگی پین نه‌دان داکو بگونجیت دگهل داخوایین چه‌رخ، راهینانکرن ل ده‌می خزمه‌تکرنی پروسیسه‌کا گرنگه بۆ زالبون ب سهر نه‌ریتییان و بریقه‌چوون دگهل گه‌شه‌کرن و پیشکه‌فتنین زانستیدا (سعاده، 1993: 33).

ب هاتنا ته‌کنولۆژیا زانیاریان بۆ ناف بوارئ په‌روه‌ده و فی‌کرکرنیدا، ئه‌رکی ماموستای ژ گوتنا بابه‌تی بتنی ده‌رکه‌فتیه بۆ چه‌ندین ئه‌رک و کارین دیتر، هه‌ر ماموستایی په‌وه‌رده‌یییه ته‌کنولۆژیا زانیاریان بکارده‌یین بۆ خزمه‌تکرن مه‌رهمین فی‌کرکرنی و رادی سهرکه‌فتنا ماموستایی ده‌یته پیقان ب شیانای ل سهر دیزاینکرن بوارین فی‌کرکرنی ب هاریکاریان وان فی‌کرکرنی ئه‌وین هاریکاریان هه‌ر تاکه‌کی دکه‌ن ژبۆ وه‌رگرتنا ئه‌وی شارپه‌زایی ئه‌وا وی به‌ره‌ه‌ف دکه‌ت بۆ پرووی ب پروویونا داخوایین ژيانا هه‌چه‌رخ (اله‌اشمی و العزای، 2009: 84).

پروسیس ده‌ستنی‌شانکرن پیدقیاتیین راهینانی ده‌یته هژمارتن ئالافه‌کی سهره‌کی کو ب ریکا وی گه‌شکرن و گه‌شه‌ پیدان بۆ تاکان ده‌یته کرن. ئه‌ف پروسیسه هاریکاره بۆ زانینا ئه‌گه‌ری ئاریشه‌یین راهینانکرنی، مل ب ملی دانانا چاره‌یین گونجایی، و ئاگه‌هدارکرن پیه‌به‌ری ب زانیاریین که‌تواری ئه‌وین هاریکاریان ئه‌وان دکه‌ن د ده‌ستنی‌شانکرن پیدقیاتیین تاکاندا (السكرانه، 2011: 166).

به‌هرا پتریا تابه‌تمه‌ند و ئه‌و که‌سین ب کارئ راهینانی رادبن هه‌ف په‌یمانن ل سهر هندی، کو پروگرامین راهینانکرنی یین گاریگه‌ر و کارا ناھینه دانان نه ل بن پروناھیا ئاستی زانستی یی پیدقیاتیین راهینانکرنی یین کرداری یین به‌شداربوویان د ئه‌وان پروگرامندان بیت، چونکی ده‌ستنی‌شان هه‌ر پروگرامه‌کی راهینانکرنی و ده‌ستنی‌شانکرن نافه‌روکا وی بگره ژ بابه‌ت، چالاکی، کریاران و هه‌لبژارتنا شیوازین راهینانکرنی یین گونجایی ژبۆ جیه‌جیکرنا و ده‌ستنی‌شانکرن پیدقیاتیین مادی یین دیتر ئه‌وین پروسیس جیه‌جیکرنی دخوازیت پشتبه‌سته‌کا مه‌زن ل سهر ئاستی پیدقیاتیین راهینانکرنی یین پیدقی به‌ینه بجه‌هینان دکه‌ت (الطعانی، 2005: 205-206). راهینانکرن ئیک ژ پیدقیین سهره‌کی یین پیه‌به‌ریا ریکخراو و دام و ده‌زگه‌هانه ئه‌گه‌ر ئه‌وی قیا ئه‌رکی خۆ باشتزلئ بکه‌ت و ئاستی کارمه‌ندین خۆ به‌رزترلی بکه‌ت، شیانای ئه‌فان ریکخراو و دام ده‌زگه‌هان ژبۆ ده‌سته‌قه‌هینانا ئارمانجین خۆ ب سهرکه‌فتیانه ب پله ئیک پشت به‌ستنی ل سهر شیانای و ئاماده‌کرنا ئه‌ندامین وی دکه‌ت و ئه‌و زانست و راهینانا وه‌رگرتی. راهینان ده‌یته هژمارتن ب پروسیسه‌کا سهره‌کی و چالاک د بوارئ گه‌شه‌کرنا کارمه‌ندان؛ د ئه‌رکین جیاواز و

تایبه‌تمه‌ندییڼ جوړاوجوړدا، زانیارییڼ ئه‌وان نوی دکه‌ن و کار دکه‌ت ژبو باشتکرنا ټیکرایي ئه‌دایي ئه‌وان و به‌رزکرنا به‌هایيڼ ئه‌وان ییڼ ره‌فتاری (السید و مصطفی، 2002: 203).

بیودوین (Beaudoin) دبینیت کو ده‌ستنیشانکرنا پیدقیاتییڼ راهینانکرني ده‌روازه‌یه‌کا زانستی یه بو چاره‌کرنا گه‌له‌ک ژ ئاریشه‌ییڼ راهینانکرنا ماموستایان، تاکو راهینانکرني مفایه‌کي راسته‌قینه‌یی هه‌بیت و جه‌ختیي ل سهر هندی دکه‌ت کو ده‌ستنیشانکرنا پیدقیاتییڼ راهینانی بو ماموستایی دشیت به‌رسقی ل سهر پیڼج پرسیارین گرنګ بده‌ت: لکیری راهینانکرني دی هیته ئه‌نجامدان؟ و یا پیدقیه کی بهیته راهینانکرني؟ و ناڅه‌روکا راهینانکرني چیه؟ و ده‌ره‌نجامین ریکخستنی ل سهر راهینانکرني چنه؟ ئه‌م دی چه‌وان شینین ده‌ره‌نجامین راهینانکرني ل که‌تواری به‌رده‌ست که‌ین؟ (Beaudoin, 1990: 25). ژ بهر هندی ئه‌م دبینین کو به‌هرا پتريا ئه‌ده‌بیاتیڼ نو گازی دکه‌ن بناڅی شیانین راهینانکرني؛ ئه‌وا ته‌که‌زیا ئه‌وی ل سهر بده‌ستقه‌هینانا راهینانی بو ئارمانجین وینه‌کری و ئه‌وین ژ پیدقیاتییڼ راهینانکرني ییڼ راسته‌قینه‌یی ییڼ ئه‌وان که‌سین دهیته راهینانکرني (Brimley, 1996: 38).

پروسیسا ده‌ستنیشانکرنا پیدقیاتییڼ راهینانی بو ماموستایان دهیته هژمارتن پینګاڅا ده‌ستپیکي یا ریکخستنا پروگرامین راهینانکرنا ماموستایان ل ده‌می خزمه‌تکرنی، ئارمانجین پلانین راهینانکرني ب ئاسته‌کي به‌رز بده‌ستقه‌ناهیڼ ئه‌گه‌ر هات و پیدقیاتییڼ راهینانکرني ییڼ فهر بو ماموستایان نه‌هاتنه زانین، ل بهر چاڅ وهرگرتنا پیدقیاتییڼ راهینانی بو ماموستایان ل دویف شیوازه‌کي زانستی ریکه‌کا نمونه‌یی به‌بو ده‌ستنیشانکرنا راده‌یی پیدقی یی راهینانکرنا ماموستایان ژ لایي هه‌ژماري و چه‌وانیقه بو زیده‌کرنا زانیاری، کارزانی و شارپه‌زاین پیدقی و فهر بو گه‌شه‌کرنا شیانین وان، ئه‌څه دبیته وه‌ک نیشانه‌یه‌کي بو ئاراسته‌یی راهینانی یی دروست. پاشی ده‌ستنیشانکرنا پیدقیاتییڼ راهینانکرني بو ماموستایی دهیته هژمارتن ره‌گه‌زه‌کي سهره‌کي ل ده‌می پلاندانانی بو پروگرامین راهینانی و ههر پروگرامه‌کي راهینانی بو ماموستای نه‌هیته دانان ل سهر بنه‌مایي ده‌ستنیشانکرنا پیدقیاتییڼ راهینانی بو ئه‌وی نا یی گاریگه‌ربیت و بتنی دی بیته زه‌عیکرنا شیانین مادی و مروڅایه‌تی و دی بریار ل سهر هیته دان کو یی سهرنه‌که‌فتیه و ئارمانج ژي بده‌ستقه نه‌هاتی، هه‌رده‌م سهرکه‌فتنا راهینانی دهیته پیڅان ب سهرکه‌فتن د زانین و دیارکرن و ده‌ستنیشانکرنا پیدقیاتییڼ راهینانکرنا (الطنطاوي و العفرج، 2010: 156-157).

گرنگی دان ب که‌یسا به‌ره‌ه‌څکرنا ماموستایان ب شیوه‌یه‌کي گشتی و ماموستایی زمانی کوردی ب شیوه‌یه‌کي تایبه‌تی ده‌ست پیکریه ژ بهر کو ئه‌څ چهرخی نوکه ئه‌م تیدا دژین گوهورین وپیشکه‌فتن هزری و زانستی و ته‌کنولوژی ب خوڅه دیتینه و گرنگیدانی ب زمانی کوردی ده‌ست پیکریه؛ چونکی ئاستی زمانی ل ده‌ف قوتابییان ب شیوه‌یه‌کي گشتی به‌ره‌ف نزمبونیه‌یه؛ جه و گرنگیا زمانی کوردی پیکفه‌گریدانه‌کا بهیز هیه دگه‌ل راهینانکرنا ماموستایین زمانی کوردی و باشتکرنا ئه‌دایي وان دا کو به‌ربابه‌کي هوشیار ب زمانی دایکي پیک بهین؛ چونکی زمان ناسنامه‌یا وه‌لاتانه.

1. ئارمانجین ڤه ڤولین

ئارمانج ژ ئه ڤی ڤه ڤولین:

- دهست نیشانکرنا پله یا پیدڤیاتیین راهینانی یین ڤه ڤو مامۆستایین زمانی کوردی ل قوناغا ئامادهیی ب دیتنا ئه وان.
- زانینا جیاوازیین ئاماری ژ پیدڤیاتیین راهینانی یین ڤه ڤو مامۆستایین زمانی کوردی ل قوناغا ئامادهیی ل گورهی گوراوین: (ڤه گه زی، سالیین خزمه تکرینی، میلاک یان وانه بیژ).

سنۆرین ڤه ڤولین

- سنۆری ڤه ڤولین ژ مامۆستایین بابه تی زمانی کوردی ب هه ردوو ڤه گه ز(نیر، می) پیک دهیت ل قوتابخانه یین ئامادهیی/حکومی /یین ئیداره یا سه ره به خویا زاخو ڤو سالا خواندنی (2024-2025).

2. زارڤاین ڤه ڤولین

زارڤاین ڤه ڤولین ئه ڤین ل خوارینه:

(1) ڤاهینان:

- (Good, 1973) هوسان پیناسه کریه: هه می ئه و جۆرین چالاکیان یین کو مامۆستا پی ڤادبن کو دبنه ئه گه ری بدهستڤهینانا دهستکه فتان و گه شه کرنا وان یا پیشهیی وهکی به شداریکرن د پروگرامین راهینانکرینی یین جیاوازا و به شداریکرن د خولین راهینانکرینی یین هاقینیدا، ههروهسا به شداریکرن د پیدڤیاتیین پهروه دهیدا و بریارین پیشهیی و مفا وهرگرتن ژ سه ره ڤه رشتیکرنا هونه ری و ئه نجامدانا گه شته یین جیاواز (Good, 1973: 414).

- دهیته هژمارتن پرۆسیسه کا دویر مه ودا و به شهک ژ پهروه دهیا به رده وام، ئه واکو ب دريژاها ده می خزمه تکرینی ڤه دکیشیت، تاکو مامۆستایان زهنگین بکه ت ب هه ر تشته کی نوی و زانیاریین ئه وان نویکه ت و شاره زایی و کارزانیین پیشهیی پیش دئخیت، ههروهسا هاریکاریا وان دکه ت ژبو ڤووی ب ڤوویبونا بارودوخین فیترکرنی ئه وین به رده وام دگوهۆرینیدا و خوگونجاندن دگه ل نویاتیان بیی کو ته ماشه ی ژی و شاره زاییان وان بهیته کرن (الأحمد، 2005: 241).

- (حیدر، 2020) هوسان ئاماژه پ پیناسه یا راهینانی دایه: ئافراندا بارودوخان ڤو فیترکرنه کا کارا و چالاک، یان ژی پرۆسیسه کا ئالوگورکرنیه ڤو فیترکرنه کومه له کا زانستانه و شیوازیین گریدایی ب کاریڤه، یان ژی چالاکیه که ڤو ڤه گوهاستنا زانیاریان ڤو کومه له کی یان گه له ل کومه لان ژ تاکه که سان ب هه ر هندی کو یا بمفایه ڤو وان، بکورتی ڤه گوهاستنا زانستانه و گه شه کرنا کارزانیانه (حیدر، 2020: 1).

(2) پیدفیاتییښ پاهینانی (الإحتیاجات التدريبية- *Training Needs*):

تیځهه پیدفیاتیی (پیدفیاتیی) د زمانیدا ب پامان نهو تشتی مروقی پیدفی پی هه و داخواز دکته دهیت، و د زمانی عه ره پیدا تیځهه (الإحتیاجات) گریدایی تیځهه (الحاجة) یه بناغهی زمانی یی هه ردو و کان ئیکه و دروسته لجهی ئیک بهینه بکارهینان؛ (إحتیاجات) ژ کارئ (احتاج، حاج، حوجا) هاتیو و ب پامانا (إفتقر) و (إحتیاجات) کوما (حاجة) یه و ب پامانا (ما یفتقر إلیه الإنسان و یطلبه) (محمود، 2000: 252).

د زمانی ئینگلیزیدا په یفا (*Need*) ب پامانا پیدفیاتیی د زمانی کوردیدا، یان (حاجة أو ضرورة / او عوز) د زمانی عه ره پیدا دهیت (البلعکي، 1994: 607).

- (الطعاني، 2002) دبیزیت: نهو زانیاری و کارزانی و ئاراسته و شارپه زاییښ هونه ری و پهفتارینه کو مه رهم ژئ نویکرن یان گوهورین یان راسته کرن یان گه شه پیدانا وانه ل دهف نهو که سئ دهیته پاهینانکرن، تاکو دگهل گوهورینیښ هه فچه رخ یان لایه نیښ گه شه کرنی بریقه بچیت (الطعاني، 2002: 30).

- (أسامة و الجمل، 2016) هوسان پیناسه دکن و دبیزن: نهو گوهورینیښ داخوازکریښ نهو یښ د شارپه زایی، کارزانی، ئاراسته، زانیاری، پهفتاریښ فهرانبه ر و کارکه راندا پروویددن، ژبو بده سته هیانا کاریگه ریه کا باش د کاریدا و هه ر هوسان وهل نهو ان دکته کو کارئ خو بشپوهیه کی دروست نه نجام بدن، نهف کیماسیه د داخوازی، کارزانی و شارپه زاییاندا بشپوهی ئاسته نگ دیاردبن و دبنه ریگر بو بله ز بریقه چوونا پروسیسیښ جیبه جیکرنا کاری (أسامة و الجمل، 2016: 126).

- فه کوله ری ب شیوه یی ریکاری پیدفیاتییښ پاهینانی ب نهف شیوه یی پیناسه کریه: نهو کوما زانیاری کارزانیان ییښ گریدایی ب وانه گو تننا بابه تی زمانی کوردیقه و کیماسی تیدا هه نه ل دهف ماموستاییښ زمانی کوردی ل قوناغا ناماده یی ل په روه ردیا گشتی یا ئیداره یا سه ربه خو یا زاخو پیدفیه ب ده ست نهو ان بکه فن ب ریکا پاهینانکرنی.

(3) ماموستا:

- (المعجم الوسيط) هوسان پیناسه کریه: ماموستا که سه کی فیردکته و نهوی پاهینان دکته ل سه ر تشته کی کو نهو بخو مفایي ژئ و هربگریت، ژ زانست و کارزانیان، یان ژئ نهو که سئ گه له ک وانه یان دبیزیت. (مجمع اللغة العربية، 2005: 280).

- ماموستا نهو فهرانبه ری و ولاتیو یی کو پیش کو مه له کا که سانقه زاروکیښ وان په روه رده و فیردکته، یی کو نوینه راتیا به رژه و هندیا کومه له کی دکته و مافی نهوی نه رکی پی رادبیت و هردگریت (سوفي، 2011: 74).

- نهو که سه یی کو هاتیو پاسپاردن ب په روه رده کرنا قوتاییښ ل قوتابخانه یان (رضواني، 2012: 37).

- ڤهكۆلهري مامۆستايي زماڻي كوردی ب ئەڤی شیوهیی پیناسهكریه: ئەو كهسه یی كو دهستكهفتهكی زانستی یی تایبته ب زماڻی كوردیقه هە، ئەوی كو رادبیت ب فیكرنا قوتابییان ل بابەتی زماڻی كوردی ل هەریما كوردستانی و یا پیدقیه ل سەر ئەوی ل دویڤ گەشەیا تەکنۆلۆژی و جفاکی بریقه‌بچیت، تاكو زانیاری ل سەر هەر تشته‌کی نوی د بوارئ تایبەتمەندیا خۆدا هەبن.

(4) قوناغا ئاماده‌یی:

ل دویڤ پۆلینکرا ئاستیڤ فیكرنی ییڤ جیهانی ISCED قوناغا ئاماده‌یی پتريا جارن دچیتە د خانەیا ئاستی دوویدا (Lower Secondary Education) ئارمانج ژئ ئافاكرنا بنه‌مایین ئەكادیمی ییڤ گشتی و كارزانییڤ ژیاڻی بۆ قوتابییان، ب ئەڤی شیوهیی هاتیە پیناسه‌كرن:

- قوناغا ئاماده‌یی دهیتە هژمارتن به‌شەك ژ ئاستی دووی د فیكرنا بنه‌رەدا، ئەوا كو پیک دهیت ژ بابەتیڤ پتر تایبەتمەند ژ قوناغا بنه‌رەت و دهیتە هژمارتن پرەك بۆ تمامكرنا خواندن. (UNESCO ISCED, 2011: 38).

(5) زماڻی كوردی:

زماڻی كوردی دهیتە هەلبژارتن ئیک ژ زمانین رۆشنییری و ئەدهبی ییڤ گرنګ، گەشەكرنەكا پيش چاڤ د ئەدهب، رۆژنامه‌فانی و هونەراندە ب دەست ڤه‌هینایە ب دريژاهييا چەرخان؛ ب سى سیستەمىڤ رینقیسى ییڤ سەرەکی دهیتە نفیسین: پیتین عەرەبی (ل عیراقی و ئیرانی)، پیتین لاتینی (ل توركيا و سوريا)، پیتین سیریلی (ل ئیکه‌تیا سوڤیتا به‌ری) و زماڻی كوردی هوسان هاتیە پیناسه‌كرن:

- ئیک ژ زمانین هندو-ئەوروپییه، دچته ناڤ پشکا زمانین ئیرانیدا ژ خیزانا زمانین هندو-ئیرانییه، نه‌ته‌وا كورد پی دئاخڤ ئەویڤ دكه‌ڤنه ناوچه‌ییڤ عیراق، ئیران، توركيا، سوريا، زیده‌باری كوردیڤ به‌رە‌لاڤ ل ناوچه‌ییڤ دی ییڤ به‌رە‌لاڤ ل جیهانی، زماڻی كوردی ب شیوه‌زارین جۆراوجۆر یا ناڤداره، ژ دیارترین شیوه‌زارین وی: کرمانجی، سورانی و هەورامی (Blau, 2000: 18).

دوو: زەمینەیا تیۆری و ڤه‌کۆلینین به‌ری

ئەڤ به‌شی ڤه‌کۆلینی به‌حس ل دوو ته‌وه‌رین گرنګ دکه‌ت: (زەمینەیا تیۆری، ڤه‌کۆلینین به‌ری).

-زەمینەیا تیۆری

چارچووڤه‌یی تیۆری یی ڤه‌کۆلینی پیکده‌یت ژ: ئیک راهینان (راهینانکرا ل دەمی خزمه‌تکرنی، تیگه‌ه گرنګی، پرنسیپ، ئارمانج، جۆر، شیواز و قوناغ)، دوو (پیدقیاتییڤ راهینانکرنی، تیگه‌ه ره‌گەز جۆر و ئارمانج).

1. **راهینان:** راهینانکرن ل دهمی خزمه تکرنی دهیته هژمارتن؛ ریکه کا گه له ک گرنگ بو بریقه چوون دگه ل گه شه کرن و گوهورینین هزری و زانستی و ته کنولوژی نهوا نوکه ل جیهانا هه قچه رخدا دهیته دیتن، هندی کو راهینانکرنه گه له کا گرنگه بو ههر که سه کی دقیت کارزانی و شیان و شاره زایی خۆ گه شی پییده و زیده تر لی بکه ت، تاکو بشیت نه داییه کی باش پیشکیش بکه ت، راهینانکرن ل دهمی خزمه تکرنی دهلیقه یین باش پیشکیشی که سان دکه ت کو ئاگه هداری ههر تشته کی نوی بین د بواری پیشه یا خۆدا و شیانی زیده تر وهر بگرن و بشین زیده تر د بواری کاری خۆدا خۆ پیش بیخن.
- أ- **راهینانکرن ل دهمی خزمه تکرنی:** گه له ک پیناسه یین جورا و جور هه نه، هه می ژی دبه رهنقه دانا ئاراسته یین راهینانی، به لی ئاراسته یی هه میان به رده ف ئیک هیل قه دچیت، کو نه وژی باشتکرن و گه شه کرنا نه دایی کاریه.
- ب- **تیگه هی راهینانکرن ل دهمی خزمه تکرنی:** (Jinks, 1979) هوسان پیناسه کریه: پی رابوونه کا ریکخسته نهوا گریدایی گوهورینه کا رهفتاری یا ئارمانجدار، پیک دهیت ژ سی لایه نین سه ره کی نه وژی کارزانی، زانین و ئاراسته نه، نهوین هنده ک جاران دهینه نا فکرن ب کارزانی کومه لایه تی (Jinks, 1979: 6).
- به لی (شریف و سلطان، 1983) هوسان پیناسه کریه: چالاکی و بزاقه کا پلانکریه ئارمانج ژ نه نجامدانا گوهورینه د نهوان که ساندان یین دکه قنه ل بن راهینانکرنی، هه روه کی هه می زانیاری، نه دا، رهفتار و ئاراسته یین نهوان وهر دگریت، وه ل نهوان دکه ت بکیر کار و نه رکی خۆ به یین ب شیان و به ره مه یانه کا بلند (شریف و سلطان، 1983: 11).
- (یاغی، 1986) هوسان پیناسه کریه و دبیزیت: پرۆسیسا فی کرنا زانستانه و فی ربوونا شیوا زین پیشکه فتی و گه شه کریه بو نه دا کرنا کاری، ژبو هندی گوهورینان په یدابکه ت د رهفتار و داب و نه ریت و زانینا کارزانیاندا و شیانی تاکه که سان یین فەر د نه دا کرنا کاری و اندا ژ پی خه مه ت گه هشتن ب ئارمانجین خۆ و ئارمانجین نهوی ریکخراوا کو کار ژی تیدا دکه ت ب پیکه (یاغی، 1986: 6).
- (سفر، 1998) دبینیت: کو پرۆسیسه کا ریکخستی و ب مه ره مه، ئارمانج ژی راسته کرنا رهفتارین تاکی یه و زهنگینکرنا نهوی ب زانیاری و شاره زایی و ئاراسته یان نهوین پیدقیاتییین نهوی و یین نهو جقاکی تیدا دژین ب جه دهین، ژ پی خه مه ت بلندکرنا شیانی نه دایی نهوان و گه شه کرنا نهوان شیوا زین بکار دهین ژبو باشتکرنا جو ری به ره مه می و ب دهستقه یینانا ئارمانجان (سفر، 1998: 50).
- (الطعانی، 2002) هوسان پیناسه کریه: نهو شیانی ریکخستی و پلانکریه ژبو زهنگینکرنا نهو که سین دهینه راهینانکرن ب کارزانی، زانیاری و شاره زایی نوی، ئارمانج ژی گوهورینین نه ریتی و به ردهوام د شاره زایی و ئاراسته و رهفتارین نهواندا پرووی بدهن، ژ پی خه مه ت گه شه کرنا نه دایی شیانی نهوان (الطعانی، 2002: 14).

بهائی (العنزي، 2007) هوسان پیناسه کریه و دبیزیت: پرۆگرامهکی ریکخستی و پلانکریه، کول سهر هندهک ئارمانجان هاتیه ئافاکرن ل دور پیدقیاتییین راهینانکرنی یین تاکهکهسی، ژ پی خه مهت پهیدا کرنا گوهورینین ئهرینی کو هاریکاریا ئهوی دکن بۆ گه شه کرنا ئه دایی وی ب شیوهیهکی دروست (العنزي، 2007: 15).

ج- **گرنگیا راهینانکرن ل ده می خزمه تکرنی:** راهینانکرن ل ده می خزمه تکرنی دهیته هژمارتن دهلیقه کا باش بۆ تاکه کهسان ژ ئاسته کی به رده ئاسته کی با شترقه بچن، ئه گهر هات و ئه وان حه ز و شیان ل سهر ئه قی چهن دئ هه بیت، چونکی یا بوویه ئیک ژ پیدقیاتییین ئه قی سهر ده می ژ بهر ئه وئ گه شه یا به ز ئه واکه تیه ده می بوارین ژیانیدا و ب تایبه ت د بواری په روه ردیدا، ژ ئه گهر ئه و گه شه یا مه زن و به ز ئه واکه د بواری زانستیدا پروویدا و ئه و پیشکه فتنه زانستی یا ل سهر مامۆستایی پیدقی کری کو ئه و دیفچوونا ههر نویاتی و پیشکه فتنه کی بکه ت ئه وین د نافه روکا فیترکرن و ریک و شیوازی وانه گو تنیدا هه ی و ئه وان گوهورینان ب ده کی به رفه ره قه وه ربگری و پراکتیک بکه ت، ئه قی چهن دئ وه کر کو گرنگیدان ب راهینانکرن مامۆستایان ل ده می خزمه تکرنی یا به رده وام بیت ژ پیخه مه ت بلندکرنا شیانین ئه وان، ئه ق چهن ده ته مامکه ره بۆ ئافاکرن و پیکهینانا وی و یا فره بۆ به رده وامبوونا کارتیکن و کارایی و گه شه کرنا وی یا پیشه یی.

راهینانکرن ل ده می خزمه تکرنی ژبو مه ره ما بریقه چوون دگه ل پیشکه فتنین به ز د بواری کاریدا دهیت، چونکی به ره ره قکرنا ژ به ری خزمه تکرنی هندی ب شیوهیه کی نمونه یی بهیته کرن ههر دهیته هژمارتن و دمنیت به ره ره قکرنا تیوری ژ لایه نی کاری و که تواریه، ژ بهرکو خودانی کاری پیدقی ب راهینانکرنیه ل ده می کارکرنی، چونکی ل وی ده می ب دروستی دئ هه ست پی که ت و زانیت کا ژ بۆ کاری خو پیدقی ب چ شیان و مه رج و بارودوخین جیه جیکرن و ئه داکرنی هه یه و ههر ئه ق چهن ده یه دئ هاریکاریا وی که ت کو شیانا هندی هه بیت ب بارگرا نیین کاری خو رابیت ژ لایه نی که تواریه (العنزي، 2009: 12).

(عبدالسمیع و حواله، 2005) گرنگیا راهینانکرنی ب ئه قی رهنگی به حس دکن و دبیزن:

- پرۆگرامی به ره ره قکرنا مامۆستایان ژ به ری خزمه تکرنی بتنی ده رازینکه که ژبو کرنا پیشه یی و نه دوماهیک ئاماده کرنا بۆ ئه وان.
- ل دویف ئه و گوهورینین به ز یین جیهان بخو قه دبینیت د بوارین جیاوازا، ئاماده کرن و گه شه کرنا به رده وام دبه دوو تشتین فره و پیدقی.
- ژ بهر ئه و گوهورین و گه شه کرنین کهرتی په روه ردی بخو قه دبینیت ژ ئه وان دهیته داخوازکرن کو ئه و ریه به ری و شیواز و هوین خو بگوهورن و گه شی پی بدن، تا کو یا گونجایی و کارلیکه ربیت هه تا کو دگه هیته ئه و ئارمانجین پلان بۆ دانایی.

- راپهینانکرن ئه‌وا، کو دهیته په‌سن کرن ب ئه‌و ماندیپونا ریکخستی و پلانکری، ته‌که‌زیا خو ددانیه ل سهر باشترکرنا ئه‌دایێ نوکه و پاشه‌روژا تاکه‌که‌سان و کومه‌لان ههر ئیکێ ب شیوه‌یه‌کی جودا.
- بریقه‌چوونا دگهل پيشکه‌فتنان د بواری کاریدا و نیاسینا کارزانی و زانستین نوی.
- باشترکرن و گه‌شه‌کرنا په‌فتاران تاکو بگونجن دگهل سروشتی ئه‌وی کاری پێ رادبن و ئه‌وان په‌یوه‌ندیین ئه‌و کاره‌ دخوازیت.
- تاکه‌ که‌س هنده‌ک شارپه‌زایین نوی وهردگریت، ئه‌وی به‌ره‌ه‌ف دکه‌ت بۆ به‌رزکرنی و هه‌لگرتنا به‌رپرسیاره‌تیین مه‌زنتر.
- ب ریکا راپهینانکرنی تیچوو دی کیمتریت، چونکی زیده‌کرنا کارزانی و شیانان دبیته ئه‌گه‌رئ کیمکرنا ریزه‌یا شاشیان دکاریدا (عبدالسمیع و حواله، 2005: 162).
- گرنگیا راپهینانکرنی ل ده‌می خزمه‌تکرنی ژ ئه‌فا ل سهری هاتیه‌ گۆتن د هه‌می پیشه و ئه‌رک و که‌رتاندان دیاردبیت و گرنگیا وی زیده‌تر لی ده‌یت د پیشه‌یا فیترکرنیدا بۆ هه‌می ماموستایان و ب تایبه‌تی ل قوناغا ئاماده‌یی ئه‌وا قوناغا کو ده‌یته‌ هژمارتن وه‌ک پره‌کی ژبۆ گه‌هاندنا قوتابی بۆ ئاستی زانکویی و دویمه‌یه‌ک قوناغا به‌ره‌ه‌فکرنییه، له‌و‌را یا پیدقیه‌ ماموستا ژ بۆ ئه‌فنی قوناغی باش به‌ینه به‌ره‌ه‌فکرن و به‌رده‌وام د گوهوریناندان.
- **پرنسیپین راپهینانکرنی ل ده‌می خزمه‌تکرنی:** پرۆسیسا راپهینانکرنی دکه‌فیه‌ ل بن گه‌له‌ک پرنسیپین گشتی و یا پیدقیه‌ ل به‌ر چاف به‌ینه وهرگرتن د هه‌می قوناغین ئه‌فنی پرۆسیسیدا، وه‌کی ل خوارئ دیار:
- شه‌ریه‌ت: یا پیدقیه‌ راپهینانکرن به‌یته‌ ئه‌نجامدان ل په‌ی ئه‌و یاسا و سیسته‌مین کارپێ ده‌یته‌کرن دنافا ریکخراویدا.
- لوژیک: یا پیدقیه‌ راپهینانکرن به‌یته‌ ئه‌نجامدان ل سهر ئاستی تیگه‌ه‌شتنه‌کا لوژیکی و که‌تواری و رووه‌ن و ئاشکه‌را بۆ پیدقیاتیی وانه‌گۆتنی.
- ئارمانجدار: پیدقیه‌ ئارمانجین راپهینانی درووه‌ن و بابه‌تی بن و به‌ینه‌ پراکتیککرن.
- گشتگیری: پیدقیه‌ راپهینان هه‌می په‌هه‌ندیین گه‌شه‌یا مرو‌فایه‌تی ژ به‌ها، ئاراسته، زانیاری و کارزانی پیکبه‌ینی، هه‌ره‌وسان یا پیدقیه‌ یا ئاراسته‌کری بیت بۆ هه‌می ئاستان دناف دام و ده‌زگه‌هیدا تاکو هه‌می تاخین کارمه‌ندان بخۆه‌ بگریت.
- زنجیره‌یی: پیدقیه‌ ل ده‌ستپیککی چاره‌یا بابه‌تیین ئاسان به‌یته‌ کرن پاشی هی‌دی هی‌دی بشیوه‌یه‌کی پلانکری و لوژیکی به‌ره‌ف یین پتر ئالۆزترقه‌ بچیت.
- به‌رده‌وامی: راپهینانکرن ده‌ست پیدکه‌ت دگهل ژیانا کاری یا که‌سان و گهل وان به‌رده‌وام دبیت پینگاف پینگاف ژبۆ گه‌شه‌کرن و په‌ره‌پیدانا ئه‌وان دکاریدا و هاریکاریا ئه‌وان دکه‌ت ژبۆ خو‌گۆنجانندی دگهل هه‌می گه‌شه‌کرنین به‌رده‌وام و راوه‌ستیان ل به‌رامبه‌ری ههر گوهورینه‌کا د نوکه و پاشه‌روژیدا ژی پروویدده‌ت.

- نەرماتی: پیدقیه راهینان و پرۆسیسین وی هەردەم بهینه گەشەکردن ل دوێف گەشەکردنا سەردەمی ژ هەمی لایانفە و یا گرنگە ئەو کەسە بهینه راهینانکردن ل سەر وەرگرتنا ئەقان گەشەکردنا و خو گونجاندن د گەلدا و بکارهینانا ئەوان د خزمەتا پرۆسیسا راهینانکردنا بیت (زهران، 2022: 163-164).
- **ئارمانجین راهینانکردنی ل دەمی خزمەتکردنی:** ئارمانجین راهینانکردنی دهینه هژمارتن ئەو مەرهەمین راهینان هەولا بدەستفەهینانا ئەوان ددەت، راهینان بشیوهیهکی گشتی ئارمانج ژێ دروستکردنا گوهورینهکا ئەرینه د رەفتارین تاکە کەسین کارمەنددا، ب ئارمانجا زیدهکردنا کارلیکی بۆ کەسی و بۆ ریکخراوی ژێ.
- (یاغی، 1986) هژمارەکا ئارمانجین راهینانی دەستنیشانکرینه، ئەوین کو ریکخراو و دام و دەزگە هەولا بدەستفەهینانا ئەوان ددەن، ب ئەفی شیوهیی ل خوارێ دیار:
- راهینان یا هاریکارە بۆ باشترکردنا ئاستی ئەدایا تاکەکەسی د ریکخراویدا، چونکی ئەفە دبیتە ئەگەرێ بلندکردنا شیانین ریفەبهری و بههەمداری.
- راهینان یا هاریکارە بۆ گەشەکردنا زانست، شیان، کارزانی و ئاراستهیین تاکەکەسین ریکخراوی د بوارین کارین واندا.
- راهینان هەولا گوهورینا رەفتارین تاکەکەسان ددەت بۆ داگرتنا ئەوی قالههیا دناقبهرا ئەدایی راستی یی ئەوی تاکەکەسی و ئەو ئاستی ئەوی دقیت بگەهیت.
- راهینان پهیوهندیەکا ئەرینی دناقبهرا ریکخراوی و تاکەکەسین ویدا د ئافرینیت.
- هەر هوسان (یاغی، 1986) ئارمانجین راهینانی ژێ کرینه سی گرۆپ وەکی ل خوارێ دیار:
- **ئارمانجین راهینانکردنی یین نورمال (روتینی):** مەرهەم ژێ ئەو ئارمانجین روتینیه یین نورمالن ئەوین راهینان هەولا بدەستفەهینانا ئەوان ددەت و بکاردهینیت بۆ پووپیروویبونا هەلوێستین رۆتینی و دووبارەکردی د هەر ناڤ بهینهکید.
- **ئارمانجین راهینانکردنی بۆ چارهکردنا ئاریشهیان:** ئاراستهیی وی بهرهف قەدیتنا چارهیین گونجایه بۆ ئاریشهیان، ئەوین پووپیرووی پەگەزی مروقی دبن د ریکخراویدا و هەولا قەدیتنا ئەوان ئاستهنگان ددەن ئەوین ریکریا ئەدایی دکەن.
- **ئارمانجین راهینانکردنی یین داهینەر:** دهینه هژمارتن بهرزترین ئاستی ئەدایی راهینانکردنی، هەروەکی هەندەک جوورین رەفتار و شیوازیت نوی بۆ باشترکردنا جووری بهرهەمی و سڤک کرنا تیچووین راهینانی دکەت، ئارمانجین داهینەر هەولا بدەستفەهینانا ئەنجامین نه نورمال (داهینەر) ددەن؛ ئاستی ئەدایی د ریکخراویدا بهرهف هەندەک بواران دبن کو بهری نوکە نهگەهشتیی (یاغی، 1986: 25).
- بهلی (موسی، 1998) ب ئەفی شیوهیی بهحس ل ئارمانجین راهینانکردنا ل دەمی خزمەتکردنی دکەت:

- ئەو کەسێن دەهینه ڕاهێنانکرن زانیاری و شارەزایی و کارزانی و پێکێن نوی د بوارێ کاریدا ب دەستفە دەهین.
- هەولبەدەت شیوازیی فێرکنا بەردەوام د ئەو کەسی دەیتە ڕاهێنانکرندا بچینی و وەرگری، ب پێکا دیتنا ئاراستەیی ئەریی بەرەف بەردەوام فێراگەهشتنا پڕۆگرامی ڕاهێنانکرن، ژبو گەشەکنا شیان و شارەزایی خۆ.
- دەلیفەییی فەگواستنا شارەزاییان ژ کەسەکی بو کەسەکی دیتەر ژ هەقیقەتی خۆ بەردەست دکەت، د کەشەکی پڕ هەفکاری و ب هەفکاراندا.
- هاریکارە بو چەوانیا پراکتیککنا هزر و بیر و پا و ئەو چارەییی ژ فەکولینان ب دەست دکەفن و دبە ئەگەری تژیکرنا ئەوی قالەهیا دناقبەرا تیوری و پراکتیکدا، هەروەسان زیدەکنا شیانا دام و دەزگەهین پەرودەیی ب شیوەیهکی گشتی (موسی، 1998: 40).
- **شیوازیی ڕاهێنانکرنی ل دەمی خزمەتکرنی:** ڕاهێنەر گەلەک پێک و شیوازیی جۆرا و جۆر د پڕۆسیسا ڕاهێنانیدا بکار دەهین و دشیاندا یە پتر ژ پێکەک و شیوازهکی بکار بهین، کول سەر بنەمای جۆری پڕۆگرامی ڕاهێنانکرنی و جۆری ئەوان کەسێن دەهینه ڕاهێنانکرن و ئارمانج ژ ئەوان پڕۆگرامی ڕاهێنانکرنی ب پێکا ئەو شیانی ماددی و هونەری یی کول سەنتەریی ڕاهێنانکرنی هەین، بو سەرکەفتنا هەر پڕۆگرامەکی ڕاهێنانکرنی یا پیدفیه پلان ب شیوەیهکی کارگیری، پێکخستی و ب پڕۆگرامەکی ساخلەم بهیتە دانان، تاکو ئەف چەندە ب دەستفە بهیت یا پیدفیه شیوازهکی گونجایی بو ڕاهێنانکرنی بهیتە هەلبژارتن. هەلبژارتنا پێک یان شیوازهکی ڕاهێنانکرنی یی گونجایی بو هەر هەلوێستەکی ڕاهێنانکرنی ل پەی هەندەک پێقەرەان دەیتەکرن وەک ل خواری دیار:
- تەکەزیا خۆ ب دانیتە سەر یاسا و پرنسیپی فێرکرن و فێربوونی.
- گونجاندنا پێک و شیوازیی ڕاهێنانکرنی دگەل پیدفیاتیی ئەوان یی ڕاهێنان پێ دەیتە کرن.
- قەباری ئەوان یی ڕاهێنان پێ دەیتە کرن.
- جەین ئەو کەسێن دەهینه ڕاهێنانکرن ل هەین.
- بەردەستکنا ئاسانکاریی ماددی.
- شیانی ماددی.
- ناقرۆکا بابەتی.
- فاکتەری دەمی و ئەو دەمی تایبەت ب ڕاهێنانکرنی.
- بەردەستکنا شیانی مرقایەتی و کادریی هونەری یی شیانا ڕاهێنانکرنی هەین.
- ئاراستەیی بەرەلەف ل دەف ئەوان کەسێن دەهینه ڕاهێنانکرن (العززی، 2009: 19-20).
- گەلەک ژ ئەدەبیاتان ئاماژە ب پۆلینکنا شیوازیی تیوری و زانستی ژ شیوازیی ڕاهێنانکرنیادە و پاشی دابەشکرنی ئەوان ژ لای ژمارەیا ئەو کەسێن دەهینه ڕاهێنانکرن و ئارمانجی ڕاهێنانکرنی بو شیوازیی تاکي و شیوازیی کومەل، ئەفین ل خواری هەندەک ژ ئەوان دابەشکرنانە:

- (شريف و سلطان، 1983) شیوازین راهینانکرني کرينه چوار بهشین سهرهکی:
- **شیوازین تیوری:** هوسان بهحس ژي کره، کو پیک دهین ژ (وانه بیژی، گهنگه شه کرن، لیژنه و تشتین کوپیکری، به لافکوین سهرپهرشتیاری یین ئاراسته کری، فهکولین و بهرپهرین خواندن و کومبوون).
 - **شیوازین زانستی:** وهکی (فهکولینا حاله ته کی، گیرانا پۆلان، پوویدان، راهینانکرني ل سهر دانا بریاری، وانه یین نموونه یی، راهینانکرنا مهیدانی، ورکشوپین فیترکرنی، سهره دانین مهیدانی، گهشته، چافیکه فتنین دان و ستاندنی، راهینانکرنا ئاراسته کری ل سهر بکارهینانا تاقیگه ه و ئالافین فیترکرنی، کونفرانس و زنجیره).
 - **راهینانکرنا خویه تی:** پیک دهیت: (شیوازی راهینانکرني ب ریکا هنارتنی، شیوازین راهینانکرنا پراکتیکی یا ریفه بهر و کارگیران).
 - **شیوازی راهینانکرنا فیترکرن پروگرام کری:** وهکی بکارهینانا تله فزیونی بو فیترکرنی، بکارهینانا ئالافین ریکوردکرنی (فیدیو، کاسیت)، هه یقین دهستکرد، فیترکرن بچوکی (شريف و سلطان، 1983: 52).
- ز- **قوناغین پروسیسا راهینانکرني:** پروسیسا راهینانکرني د چوار قوناغانین لوژیکی و ل دویف ئیکدا دبوریت، کو ههر ئه وون دبنه پیناگافین راهینانی وهکی ل خواری دیار:
- **دهستنیشانکرنا پیدفیاتییین راهینانی:** ئه ف قوناغه دبیته پینگاغا دهستیکی؛ مه رهم ژي ل دهستنیشانکرنا ئه وان کارزانی و شاره زاین پیدفینه، کو ل دهف تاکه که سان و کارگیرین دهستنیشانکرني بلندبکه ن، ئه ف چهنده دهیته کرن ب کومه کا ئارمانجین پیدفی، کو بهینه بدهستقه هینان ل دوماهیا راهینانی، کو بریتییه ژ گوهورینی د ئاراسته یاندا، زیده کرنا زانیاریان، و گه شه کرنا زانیاریان د بوارین کاری یین دهستنیشانکریدا.
 - **دیزاینکرنا پروگرامی راهینانی:** مه رهم ژ دیزاینکرنا پروگرامین راهینانکرني فهگوهستن و وهرگیرانا ئارمانجانه بو بابه تین راهینانکرني (بابهت، نافه روکا فیترکرنی و راهینانکرني)، دهستنیشانکرنا ئه و شیوازی دهیته بکارهینان ب ریکا راهینه ری بو گه هاندنا بابه تین راهینانی بو ئه و که سین دهینه راهینانکرني وهکی (وانه بیژی، بارودوخان، راهینان و گهنگه شی)، ههرهوسان دهستنیشانا هاریکاری و پشته قانیین راهینانکرني، وهکی (بور و پینووسان)؛ وهک به شه ک ژ دیزاینکرنا پروگرامی راهینانکرني پیدفیه راهینه ر ژي بو پروگرامی بهینه دهستنیشانکرني، ههرهوسان دهستنیشانا تیچوو یان میزانیا راهینانی بهیته کرن.
 - **جیبه جیکرنا پروگرامی راهینانی:** قوناغا جیبه جیکرنا پروگرامی راهینانکرني ل پینگاغا سییی دهیت ژ پشتی دیزاینکرنا پروگرامی راهینانکرني، کو پیکدهیت ژ چالاکیین گرنگ وهکی دهستنیشانا خشته یی جیبه جیکرنا پروگرامی (ههر ژ دهمین پوینشتان و بیهنقه دانان)، ههرهوسا دهستنیشانا جهی راهینانی (ریکخستنا وی و ئاماده کرنا به رهه قیان) و چاقدیریا پوژانه بو ریکارین جیبه جیکرنا پروگرامی پینگاغا ب پینگاغا.

- هه‌لێهنگاندنا کاراییا راهینانی: ئەقە دەیتە هژمارتن دوماهیک قۆناغاً پڕۆسێسا راهینانکرنی، چونکی پشتی پڕۆگرامی راهینانی ب دویمای دەیت پیدقی بهیتە هه‌لێهنگاندن، ئەق چەندە دەیتە ئەنجامدان ب ریکا هه‌لێهنگاندنا ئەدایی ئەو کەسێن دەیتە راهینانکرن، یان ژێ هه‌لێهنگاندنا ئەوان ل دۆر ریکارین پڕۆگرامی، هه‌رهوسان پیدقیە ئەم ژبیرنه‌کەین، کو کۆمکرنا دەرئەنجامین هه‌لێهنگاندنا هەمی پڕۆگرامان پامان ژێ ئەو هه‌ولەدان ریکراوی بۆ هه‌لێهنگاندنا چالاکیا راهینانی ب گشتی (ماهر، 1999: 32). شیوهیی ژماره(1) ل خوارێ ئەق قۆناغین پڕۆسێسا راهینانکرنی پوون و ئاشکەرا دکەت:

شیوهیی ژماره(1) قۆناغین پڕۆسێسا راهینانی دیاردکەت

2. پێدقیاتییێن راهینانکرنی (الإحتیاجات التدريبية-*Training Needs*): کومەلەکا گۆهرپینێن داخوازرینە، کو بهینە ئەنجامدان د زانیاری و شارزایین کارمەندان، تاکو وەل ئەوان بکەن شیانا هندی هەبیت ئەدایی کارێ خۆ بشیوهیهکی دروس ئەنجام بدەن و زانیاری و ئەو ریککین راهینەر بکاردهین بۆ خۆ بکەنە نمونە، هه‌رهوسان تیکرای، کارزانی، ره‌فتار و ئاراسته‌یین ئەوان ژێ (مطاوع، 2002: 170).

دەستنیشانکرن و رد بۆ پیدقیاتییێن راهینانی یا هاریکاره ژبۆ هندی، کو چالاکیا راهینانی چالاکیەکا ئارمانجداریت و گەلەک ژ ریزه‌یا ماندیبوونی و تیچوویان کیم دکەت، ژ بهر هندی یا فەرە پیدقیاتی د ریکراویدا بهینە زانی ل ژیر پووناها دەستنیشانکرن ئەو سەرپۆر و ئاریشه‌یین تیداهین و زانی ئەو بارودۆخی نوکە تیدا و ئەو بارودۆخی ئەوان حەز ل سەر هەمی د ئەدایی دام و دەزگه‌یدا ژ زانست، کارزانی و ئاراسته‌یان و ئەق گرنگیە دیاردبیت ل دەستنیشانکرن ئەق ئاراسته‌یان، ل دەمی هه‌بوونا ئەو گوهورینین ریکخستی دەیتە دناقا دام و دەزگه‌یدا (ربابعة، 2003: 57).

به‌لی (السلي، 1983) دبیت کو پیدقیاتییێن راهینانی دەرپینە ژ ئەوان کەسێن، کو پیدقیە بهینە راهینانکرن ژبۆ پووپیروویبونا هەر هه‌لوسته‌کی ئەوین ئامازه‌یین راهینانکرنی ئامازه‌یی پێ دەن، کو دبیت بهینە پوویدان (السلي، 1988: 365).

- أ- ره‌گه‌زین پیدقیاتییێن راهینانکرنی: ره‌گه‌زین پیدقیاتییێن راهینانی وه‌کی (أبو النصر، 2009) ئامازە پیدایی ئەقین ل خوارینە:

- زانیاری: بدهستقههینانا زانست و هزرین نوی دگهل تیگههشتن و وهرگرتنا ئهوان ل ئهوی سنووری، کو تاکهکهس دگهلدا بشیت دکاری خۆدا دهربرین و مفایی ژ ئهفی زانینی بکهت.
- کارزانی: شینا تاکهکهسییه ژبو بکارهینانا ریکین نوی ب شیوازهکی کارا و بکارهینانا ههمان ریکان ب شیهانهکا مهزنتر.
- پهفتار: وهرگرتنا هندهک پهفتاران ژبو پهفتارکرنی بهرف تشتان یان کهسان یان سهربوران ب ریکهکا نوی، ئانکو پیکهینانا ریبازهکا زانستی یان نه ریتهکا هزری یا ئه رینی (أبوالنصر، 2008: 122).
- ب- جوړین پیدفیاتیین راهینانکرنی: جوړین پیدفیاتیین راهینانکرنی (ملیکه و صباح، 2017) ب ئهفی شیوهیی بهحس لیکریه:
 - پیدفیاتیین ریکخراوی: ئهف پیدفیاتیه دهینه وهرگرتن ژ ئارمانجین ریکخراوی و بجههینانا ئهفان پیدفیاتیان ب ریکا هندهک شیوهیین گهشهکرنا ریکخراوی دهینه کرن و بکارهینانا دهرئه نجامین دهستنیشانکرن پیدفیاتیین ریکخراوی د پیکهگریدانا پیدفیاتیین راهینانکرنی ب ئارمانجین ریکخراویقه، پیکهگریدانا پیدفیاتیین ریکخراوی ب پیدفیاتیین راهینانکرن تاکهکهسین کارمه ندقه و دهستنیشانا هیژا دهرکی یا کارتیکه ر ل سهر ریکخراوی (ژینگهها دهرهکی) دهینه کرن.
 - پیدفیاتیین فهرمانبه راتی: ئهف جوړه دبیت کارهکی بساناهی بیت یان ژی گهلهکی ب زحمهت بیت، ل گورهی جوړی ئهوی فهرمانبه راتی، بو نمونه فهرمانبه رین کاردکهن پشت بهستنی ل سهر کارزانین لقینی و عهقلی دکهن، ئهف دهینه دیتن و پروسیس یا بساناهی ههروهکی دی شروقه کرهک بو بواری ئه رکی وی و ئهو کارین پین رادبیت و دهستنیشانا زانین و کارزانین پیدفی بو ئه داکرنا ههر کارهکی ب چالاکی دهینه کرن، دهستنیشانا بارودوخ و ئه دایی، پاشی دهستنیشانا پیقه رین ئه دایی نمونهیی بو کاری.
 - پیدفیاتیین تاکهکهسی: ئهف پیدفیاتیه دهینه هژمارتن ب ساناهیتین جوړی پیدفیاتیان ژ پیدفیاتیین ریکخراوی.
 - پیدفیاتیین کومه لان: دهستنیشانا ئهفان پیدفیاتیان دهینه هژمارتن ژ ههمیان پتر، ب ریکا دهستنیشانا تاییه تمه ندیین عهقلی، جهستهیی، زکماکی، فیرکرن، راهینانکرن، شاره زایی، کارزانی، زانین، پالپستی و ئه دایی بهری یی تاکهکهسین کارمه ند، پیدفیاتیین تاکهکهسی بریتینه ژ کاری تاکهکهسی بو گهشهکرنا ئهوان، تاکو بشیت ئه رکین کاری خو یی نوکه و پاشه پوژی ئه نجام بدهت (ملیکه و صباح، 2017: 91).
 - ج- ئارمانجین پیدفیاتیین راهینانکرنی: (الطعانی، 2002) هوسان ئارمانجین پیدفیاتیین راهینانی ئامازه پین دایه:
 - دهستنیشانکرن ئهوان تاکه کهسین، کو پیدقیه بهینه راهینانکرن، جوړی راهینانا پیدفی و دهمن راهینانی.

- دەستنیشانان ئەوان ئارمانجین ڕاهینانی دڤیت بگههیتی ب وردی و ب ههلسهنگاندن بهیتهکرن.
- یا بهشداربیت د دەستنیشانان نافهروکا پروگرامین ڕاهینانکرنیدا و ئەو هوین بکارهاتی د ڕاهینانیدا.
- دەستنیشانان ئەوی ئاستی ئەو کەسی دھیتە ڕاهینانکرن ژ بهری دەست ب ڕاهینانکرنی بکەت و ئەو ئاستی مە دڤیت بگههیتی ل دویمایی.
- یا هاریکارە بۆ دەستنیشانکرن ئاریشهیهکی و هاریکارە بۆ پروسیسا پلانکرن چارهکرن و ئاریشهیی و دیارکرن ڕادهیی سهرکهفتنا پروگرامی ڕاهینانی دکەت.
- یا هاریکارە بۆ کیمکرن تیچوویان و کیمکرن زیدە مەزاختنی، ئەف زانیاریین ب دەست دکەفن د بهشدارن د پروسیسا پیشبینیکرن بۆ پیدڤیاتییین ڕاهینانکرنی یین پاشهروژی (الطعانی، 2002: 30-31).

-فەکۆلینین بهری

ژ ئەوان فەکۆلینین ل سەر بابەتی پیدڤیاتییین ڕاهینانکرنی و دەستنیشانکرن ئەوان هاتینه ئەنجامدان، ئەقین ل خوارینە:

1. فەکۆلینا خاندەهرو، ماکاندان و ئالافی (Khandehroo, Mukundan, and Alavi, 2011)

ئارمانج ژ فەکۆلین زانینا پیدڤیاتییین گهشهکرن پيشهيينه د کارزانیین فیرکرنیدا بۆ مامۆستایین زمانی ئینگلیزی ل قوتابخانهیین ویلايه تا مه لاقا (Melaka) ل مالیزیا. بهههکاریهکا موکم دگهله ریفه بهریا زمانان ل وهزارهتا پهروهرد و فیرکرنی فەکۆلین ل سەر ههمی مامۆستایین زمانی ئینگلیزی هاتیه ئەنجامدان. داتایین فەکۆلین دا دیارکرن کو 99% ژ مامۆستایین زمانی ئینگلیزی دبیین، کو ئەو پیدڤی ب گهشهکرن پيشهيينه د هندەک ئاستاندان، و ب ریزهیا 1% ژ مامۆستایان دا دیارکرن، کو ئەو پیدڤی ب هیچ جوهرکی ژ چالاکیین گهشهکرن پيشهیی نین. نیزیکی 50% ژ مامۆستایان ئاماژه ب هندی دایه، کو ئەو پیدڤی ب گهشهکرن پيشهيينه ب پلهیهکا گهلهک بلند یان پلهیهکا بلند و کارزانیین زمانی، ههلسهنگاندن قوتابییان و بکارهینانا فیربوونا ب ههقرا، ب ریزه بندی ل دویف ئیکدا دهین، کو ئەو کارزانیین ئیک و دوو و سی نه ئەوین مامۆستایان ئاماژه پی دای، کو ئەو ب ئاستین گهلهگ بهرز و بلند پیدڤی ب گهشهکرن پيشهيينه د ئەقان بوارانندان، ههروهوسان داتایان پوونکرهکا باش دایه ل سەر ئەو پهيوهندیا دناقهرا پیدڤیاتییین گهشهکرن پيشهیی و فاکتهرین دیموگرافیین بهشداربوویاندان. ئەنجامین ئەفی فەکۆلین فیدباکهکی باش بۆ بهرپرستین بهشین زمانان ل مالیزیا بۆ دیزاینکرن باشترین چالاکیین گهشهکرن پيشهیی یین خودان ئەنجامین گهشهیهکا مهزنتر (Khandehroo, Mukundan, and Alavi, 2011: 45).

2. فەکۆلینا (الشمري، الطائي و اللهبي: 2019)

ئارمانج ژ فەکۆلین دەستنیشانکرن پیدڤیاتییین ڕاهینانکرنی بۆ مامۆستایین زانستی ل بن پووناها ئاراستهیین پهروهردیی یین نوی و رهنقه دانا ئەفی چهندی ل سەر وانهگوتنا ئەوان

ل دهمی خزمه تکرني و ئه و خولین راهینانی بین وهردگری ل دهمی خزمه تکرنا وی د بواری وانه گوتیندا، و باشیا ئه وان خولان دی چ بیت، ئه ری ئه ف خوله هاتینه گه شه کرن ل گه ل ئه و گوراوین جفاکی بین ماموستا و قوتابی ههر ئیک جودا تیدا دژیت؟ فه کولهران بو ئه فی چه ندی پشت به ستن ل سه پیقه ره کی کر، کو بو ئه فی مه ره می ئه وان ئاماده کربوو، یی پیکهاتیوو ژ (34) برگیان، کو ددابه شکریووون ل سهر پینچ بواریان: پلاندانان، جیبه جیکرن، ستراتیژییه تین وانه گوتنی، تاقیگه ه و تاقیگه هین گریمانه یی. پشتی شیکار کرنا ئاماری بو داتیان هاتیه ئه نجامدان، ئه نجامان دا دیار کرن کو د ههر بواره کیدا ئیک ژ برگیان ل پلا ئیکی دهیت و ماموستایان پیدقیاتییا راهینان کرنی پی هیه ب دیتنا ئه وان ب خو و ل دویماهییی هوسان دیاربوو، کو ماموستایین زانستی حه زا په یوه ندیکرنی ل گه ل تشتی نوی هیه د وانه گوتنا زانستیدا، ههرهوسان پیدقیاتی ب راهینان کرنی ل سهر هیه ژبو هندی گه له ک باش بکار بهین (الشمري، الطائي و محمد، 2019: 387).

3. فه کولینا ئیبراهیم و کاڤلو (Ibrahim & Kavlu, 2020)

ژ بهر گرنگیا گه شه کرنا پیشه یی د باشتکرنا وانه گوتنی و فیرکرنیدا و گرنگیا زمانی ئینگیزی وه ک زمان و بابه ته کی خواندن ل هه ولیری، ئه فی فه کولینی ته که زیا خو دانایه سهر پیدقیاتیین گه شه کرنا پیشه یی ل دهف ماموستایین زمانی ئینگیزی، ههرهوسان راوبوچووین ماموستایان ل دور پیدقیاتیین گه شه کرنا پیشه یی وهرگرتینه، ههر دیسان ئه فی فه کولینی هه ولدایه چه ندین که یسین دیتر بین گریدایی ب گه شه کرنا پیشه یی یا ماموستایین زمانی ئینگیزی فه ل هه ولیری فه ببینیت، وه کی گرنگیا پروگرامین گه شه یا پیشه یی، که تواری وان، قوناغین پیشکه فتنا وان و ئاریشه یین وان. ماموستایین به شداربوو د ئه فی فه کولینیدا هژمارا ئه وان (36) ماموستابوون. دهر ئه نجامین فه کولینی دا دیار کرن، کو ژماره کا مه زن ژ ماموستایین زمانی ئینگیزی، وه ک زمانه کی بیانی گرنگیا گه شه کرنا پیشه یی دزان. دگه ل ئه فی چه ندیدا، ئه و کیماسیا د داهات و دهلیقه یاندا دبه ریگر ژبو به شداریکرنا ئه وان د چالاکیین گه شه کرنا پیشه ییدا. ئه فی فه کولینی هه ولدایه راوبوچووین ماموستایین زمانی ئینگیزی وه ک زمانه کی بیانی فه ببینیت ل دور گه شه کرنا پیشه یا ئه وان و ئه و ئاریشه و ئاسته نگین دکه فنه ل بهر سینگی ئه وان ل دهمی بدهستقه هینانا ئارمانجاندا (Ibrahim & Kavlu, 2020: 191).

4. فه کولینا (زهرا، 2022)

ئارمانج ژ فه کولینی زانینا پیدقیاتیین راهینانکرنیه ل دهف ریقه به رین دواناوه ندی ب دیتنا ماموستایین ریقه به ریا په روه ردا لیوا عین ئه لپاشا (لیواء عین الپاشا)، فه کولهری ژ بو بدهستقه هینانا ئارمانجا فه کولینی پیقه ره ک دروستکریه، کو ژ (31) برگیان پیکهاتیوو و هاته پراکتیک کرن ل سهر سامپله کا پیکهاتی ژ (314) ماموستایان ل ریقه به ریا په روه رده یا عین ئه لپاشا ئه واکو وهرگرتن وه ک سامپل بو کومه لا فه کولینی. ئه نجامین فه کولینی دا دیار کرن، کو ئاستی پیدقیاتیین راهینانکری بو ریقه به رین قوتابخانه یین دواناوه ندی ب پله یا نافنجی هات، ههرهوسان

ئەنجامان دا دیارکرن، کو چ جیاوازیین ئاماری نینن ل گۆرهی گۆراوین قەکۆلینی: (رەگەن، دەستکەفتی زانستی و سالیڤ خزمەتکرنی) (زهران، 2022: 157).

5. قەکۆلینا (Bahkali, Moussa, and Mahfouz, 2024)

ئارمانج ژ قەکۆلینی زانینا پیدقیاتیین پيشه‌ییه بۆ مامۆستایین ئەوان زارۆکین خودان پیدقیین تایبەت ژبۆ گەشەکرنا کارزانین هزرکرن لوژیکي ل دەف زارۆکان د قوناغا زارۆکینا دەستپیکیدا. قەکۆلەران بۆ گەشتن ب ئارمانجین قەکۆلینی دیزاین وەسفیکەری یا شیکاری بکارهینایه، پشت بەستن ب پيشه‌رهکی کره بۆ ئەفئ مەرهمی و ل سەر سامپله‌کا پیکهاتی ژ (300) مامۆستایین ئەوان زارۆکین خودان پیدقیین تایبەت د قوناغا زارۆکینا دەستپیکیدا ل شاهنشینا عەرەبستانا سعودی. ئەنجامین قەکۆلینی ئاماژە ب ئەوی چەندی دا، کو ب پله‌یا ناڤنجی مامۆستایان پیدقیاتی ب راهینانکرنا ئەفان بواران هیه: کارزانین هزرکرن، کارزانین پلاندانانی، کارزانین ئەدایی و جیبەجیکرن، کارزانین تەکنیکی و کارزانین هەلسەنگاندنی، ب دیتنا ئەوان ئەف کارزانیه د سەرەکینه بۆ گەشەکرنا هزرکرن لوژیکي ل دەف قوتابیین ئەوان. دیسان ئەنجامان دا دیارکرن، کو چ جیاوازیین ئاماری نینن ل گۆرهی گۆراوین قەکۆلینی: (رەگەن، دەستکەفتی زانستی، سالیڤ خزمەتکرنی، بەلئ ئەو مامۆستایین خزمەتە ئەوان ژ 10 سالان کیمتر پیدقیاتییا خۆ دەربریه بۆ راهینانکرنا پيشه‌ییه بۆ مامۆستایان، ژ بەر ئەفئ چەندی قەکۆلینی جەختی ل سەر گەشەکرنا پيشه‌ییه یا بەرەدهوام کره ژبۆ باشتکرنا ئەدایی فیکرن ئەوان زارۆکین خودان پیدقیین تایبەت (Bahkali, Moussa, and Mahfouz, 2024: 230).

-هیمما و مفاوەرگرتن ژ قەکۆلینین بەری

- زانینا پیدقیاتیین راهینانی بۆ بۆ مامۆستایان ل قوناغین جودا جودایین خواندنی.
- زانینا ریباز، دیزاین، ریکار و شیوازیین ئاماری یین قەکۆلینی.
- دیزاینکرنا ئالاقی قەکۆلینی.
- دیتن و پیدچوونا ژمارەکا زۆرا ژیدەرین عەرەبی و ئینگلیزی هاتییه کرن ژبۆ دەستنیشانکرنا ئاریشه‌یا قەکۆلینی و نفیسینا لایەنی تیوری.
- مفا هاتییه وەرگرتن ژ قەکۆلینین بەری بۆ گەنگەشکرن و شیکارکرنا ئەنجامین قەکۆلینی.

سی: ریباز و ریکارین قەکۆلینی

ئەف بەشی قەکۆلینی بەحس ل ئەوان ریکارین هاتییه جیبەجیکرن بۆ دەستنیشانکرنا کۆمەلا قەکۆلینی، شیوازی هەلبزارتتا سامپلا قەکۆلینی، ئەو ئالاقی هاتییه بکارهینان بۆ پیقانا گۆراوین قەکۆلینی، ریکا کومکرنا داتایان، ئەو هویین ئاماری یین هاتییه بکارهینان بۆ چارەکرنا داتایان قەکۆلینی و هەرھوسان ئەو دیزاین بۆ ئەفئ قەکۆلینی هاتییه بکارهینان.

1. دیزاینه فهكۆلینه

فهكۆله رێ بۆ ئه نجامدانا ئه قه فهكۆلینه دیزاینه وه سفیگه ری- شیکاری بکارهینایه؛ چونکی دگۆنجیت دگهل مه رهم و ئارمانجین ئه قه فهكۆلینه، ب ریکا ئه و ئالا قی فهكۆله رێ به ره فه قکری پشتی ده ریخستنا تایبه ته ندین ساییکومه تر ی.

2. کۆمه ل و سامپلا فهكۆلینه

فهكۆله رێ سه ره دانا ریفه به ریا گشتی یا په ره ده ریا ئیداره ری سه ره به خویا زاخو کر، ژبو ئه قی مه ره می، کۆمه لا ئه قی فهكۆلینه پیکهاتبوو ژ مامۆستایین بابه تی زمان ی کورد ی ل قوتابخانه یین حکومی ل قوناغا ئاماده یی یین سه ر ب ریفه به ریا گشتی یا په ره ده ریا ئیداره ری سه ره به خو یا زاخو، فهكۆله رێ هژمارا ئه وان مامۆستایان ژ تومارین ریفه به ریا گشتی یا په ره ده ریا زاخو بده ستخو قه هینان، کو هژمارا ئه وان ژ (110) مامۆستایان پیکهاتبوو و دابه شکریبوون ل سه ر (45) قوتابخانه یین ئاماده یی یین حکومی ل سالا خواندن ی (2024-2025).

سامپلا فهكۆلینه ژ (68) مامۆستایین بابه تی زمان ی کورد ی ل ئه وان قوتابخانه یین حکومی ل قوناغا ئاماده یی یین سه ر ب ریفه به ریا گشتی یا په ره ده ریا ئیداره ری سه ره به خو یا زاخو قه پیکهاتیه، کو ب شیوه یی هه ره مه کی هاتنه هه لبژارتن، خشته یی ژماره (1) ل خواری هژمار و ریزه ریا سامپلا فهكۆلینه ل گۆره ی گۆراوی په گه زی دده ته دیارکر.

خشته یی (1) دیارکرنا ریزه ریا سامپلا فهكۆلینه ل گۆره ی گۆراوی په گه زی

گوراو	جور	هژمار	ریژه
په گه ز	نیر	29	42.6%
	می	39	57.4%
سه رجه م		68	100%

3. ئالا قی فهكۆلینه

بۆ پیقانا پیدقیاتییین راهینانکرین یین فه ر بۆ مامۆستایین بابه تی زمان ی کورد ی ب دیتنا ئه وان، فهكۆله رێ فۆرمه کا پیدقیاتییان به ره فه قکر، ئه ق چهنده هاته ئه نجامدان پشتی فهكۆله رێ پیدچوون و خواندن بۆ لایه نین تیوری یین گریدایی ئه قی بابه تی کری و چهن دین فهكۆلین ل سه ر ئه قی بابه تی خواندین، هه ره وسان پرسیار ژ چهن دین شاره زا و تایبه ته ندان کری د ئه قی بواریدا، ده ست ب دروستکرنا فۆرمه کی کر بۆ پیقانا ئارمانجا فهكۆلینه، فۆرما ده ستپیک ی به ره فه قکر کو پیک هاتبوو ژ (15) برگیان به لی پشتی پیدچوونا به رده وام ب ناف ژیده راندان و پرسیارکرنا به رده وام ژ شاره زیان د ئه قی بواریدا، ئالا قی فهكۆلینه ب شیوه یی خو یی دویمایی به ره فه قبوو، کو یی پیکهاتی بوو ژ (20) برگیان، کو برگیه یین ئه وی بوارین جۆراو جۆر بخو قه دگریت، و هه ر برگیه یه کی (5) بگۆر هه نه و ب ئه قی شیوه یینه: (گه له ک پیدقیاتی پی هه یه، پیدقیاتی پی هه یه، نافنجی، کیم پیدقیاتی یا پی هه ی، هه ر پیدقیاتی پی نینه)، و ل دویماییا فۆرمی قاله هیه ک هاتبوو

ته‌رخانکرن بۆ مامۆستایان ژبۆ نفیسین و تومارکرنا ئه‌وان پیدقیاتییین فەر و ئاماژه پێ نه‌هاتیه دان ل دویف هزر و بۆچوون و دیتنا ئه‌وان ب خۆ.

4. راست و دروستیا پیقه‌ری فه‌کولینی

مه‌ره‌م ژ راستی و دروستیا پیقه‌ری ئه‌وه کو تاقیکرن ئه‌وی چه‌ندی ب پیفیت یاکو بۆ هاتیه دانان (الدیمی و المهداوی، 2005:117).

ژ بۆ خۆ پشت راستکرنی ژ راستی و دروستیا پیقه‌ری فه‌کولینی، فه‌کوله‌ری پشت به‌ستن ل سهر راستیا ژ سه‌رقه (الصدق الظاهري) کر، ده‌ست قیراگه‌هشتن ب ئه‌فی جوړی راستی و دروستیا پیقه‌ری، ب ریکا بریاردانا شاره‌زا و تاییه‌تمه‌ندان ل سهر پیقه‌ری ده‌یته ئه‌نجامدان (عودة، 2002: 370). ژ به‌ر ئه‌فی چه‌ندی پیقه‌ر بۆ کومه‌کا شاره‌زا و تاییه‌تمه‌ندان د بوارین په‌روه‌رده و زانستین ده‌رووناسیدا هاته پیشکیشکر، و داخواز ژ ئه‌وان هاته‌کرن کو بریار ل سهر راده‌یی بکیره‌هاتنا برکه و بگور و شیوازی به‌رسفدانا ئه‌فی پیقه‌ری بده‌ن، دگهل ژییرن و زیده‌کر و راستقه‌کرنین، کو ئه‌و دبین د گونجاینه به‌ینه ئه‌نجامدان، دووباره داریژتن بۆ هنده‌ک برکه‌یان هاته ئه‌نجامدان و هنده‌ک راستقه‌کرنین فەر ژی هاتنه‌ کرن، برکه ده‌یته هژمارتن بکیره‌یته ئه‌گه‌ر هات و ریزه‌یا رازیوونی ژ 80% و پتریت، ریزه‌یا رازیوونا شاره‌زا و تاییه‌تمه‌ندان پتر ژ 89% بوو، ئه‌ف ریزه ده‌یته هژمارتن ب ریزه‌یه‌کا گه‌له‌ک باش، و ب ریکا بکارهینانا هاوکیشه‌یا (جهی کوپه‌ر – J. Cooper) هاته ئه‌نجامدان (الوکیل و المفتی، 2007: 236)، هوسان پیقه‌ر ده‌یته هژمارتن یی دروست و بکیر ده‌یت.

5. جیگیریا پیقه‌ری فه‌کولینی

پیقه‌ر ده‌یته هژمارتن یی جیگیر ئه‌گه‌ر هات و هه‌مان ئه‌نجام بده‌ستقه‌هاتن ل ده‌می دوو جارن ل سهر هه‌مان سامپل و ل بن هه‌مان مه‌رج و باردوخان به‌یته پراکتیککر (ربیع و أحمد، 2008: 190).

فه‌کوله‌ری ژ بۆ بده‌ستقه‌هینانا جیگیریا پیقه‌ری ل سهر سامپله‌کا مامۆستایین زمانی کوردی پراکتیککر کو ژ (30) مامۆستایان پیک ده‌ات، و داتایین پیقه‌ری ب ریکا (هاوکیشه‌یا ئه‌لفا-کرونباخ – Alpha Cronbach's Formula) هاتنه پشت راستکرن ژلاین فه‌کوله‌ریقه، به‌های جیگیریا گشتی یا پیقه‌ری گه‌هسته (0.96) کو به‌های جیگیریه‌کا هه‌ره‌باشه (الجلبي، 2005: 141-142)، خسته‌یی ژماره (2) ل خواری به‌های جیگیریا پیقه‌ری یا گشتی دده‌ته دیارکر، هوسان پیقه‌ر ب داریژتنا خۆ یا دویماهییی به‌ره‌هه‌بوو.

خشته یی ژماره (2) بهایی گشتی یی جیگیریا پیقهری دیاردکته

پیقه	بهایی جیگیریا گشتی یا پیقهری
فورما پیدقیاتیین راهیتانکرنی	0.96

6. هویین ئاماری

- فهکوله ری پشتبهستن ب ئهقان هویین ئاماری کریه ژبو دهرخستنا داتایین فهکولینی:
 - هاوکیشهیا تائی (t.test) بو دوو سامپلین سهربهخو و نه وهکلهف د ژماریدا، بو دهرخستنا جیاوازی دناقهرا ههمی گوراوین فهکولینیدا هاتیه بکارهینان (ابراهیم، 2000، ص 351-352)
 - هاوکیشهیا ئهلفا کرونباخ (Alpha Cronbach's Formula) بو دهرخستنا جیگیریا پیقهری فهکولینی هاتیه بکارهینان (النور، 2007: 187-188)
 - هاوکیشهیا جهی کوپر (J. Cooper Formula) بو دهرخستنا ریژهیا ریکهفتنا شارهزایان ل سهر برکهیین پیقهری فهکولینی هاتیه بکارهینان (المهدی، 2019: 262-263)
 - نافهندی ژمیری بو ههمی برکه و گوراوین پیقهری هاتیه بکارهینان.
 - کیشهیا سهدی بو ههمی برکهیین پیقهری هاتیه بکارهینان.
 - فهکوله ری پشت بهستن ب پروگرامی (SPSS) پاکچا ئاماری بو زانستین کومه لایه تی کریه، ژ بو سهردهریکرن ئاماری و دهرهینان و شیکارکرن ئهجامین ئهفی فهکولینی.
- چوار: نمایشکرن و گهنگهشهکرن ئهجامین فهکولینی**
- ئهف بهشی فهکولینی ئهجامین پرسیارا ئیکی و دووی یین فهکولینی نمایش دکته.
 - نمایشکرن ئهجامین پرسیارا ئیکی ئهوا دبیزیت: "دهست نیشانکرن پلهیا پیدقیاتیین راهیتانن یین فهر بو ماموستایین زمانی کوردی ل قوناغا ئامادهیی ب دیتنا ئهوان".
 - ژبو شروقهکرن ئهفی پرسیارا نافهندی ژمیری بو ههر برکهیهکی جودا هاتیه دهرئخستن ب ریکا کومکرن نمرهیین ههر برکهیهکی و دابهشکرن وان ل سهر ژمارهیا کهسین سامپلا فهکولینی ئهوین کو ژمارهیا ئهوان (68) ماموستا. ریزبهندیا ههر برکهیهکی ژی ل دویف کیشهیا وی یا سهدی و نافهندی ژمیری هاتینه دهستنیشانکرن، وهک د خشته یی ژماره (3) دا هاتیه دیارکرن.

خشته یی ژماره (3) بهایی ناهندی ژمیری، کیشیه سهدی، ریزه بندی و پلهیا برگیان دیاردکت

ژ	برگی	ناهندی ژمیری	کیشیه سهدی	ریزه بندی	پله
1	گهشه کرنا شیانی ماموستایان د ئاراسته یی نوی یی پلانا بهرورده ییدا.	3.94	78.82	3	بلنده
2	گهشه کرنا شیانی ماموستایان د جهوانیا دارنژتتا ئارمانجاندا بۆ ههر وانه یه کی ب شیویه کی دروست.	3.83	76.76	5	بلنده
3	گهشه کرنا شیانی ماموستایان د هونه ری گۆتتیدا.	4.02	80.58	1	گهلهک بلنده
4	گهشه کرنا شیانی ماموستایان د جهوانیا بریقه برنا پۆلی و رهفتارکر نهکا ساخلمدا دگهل قوتابییان.	3.98	79.7	2	بلنده
5	خۆلهکا راهیتانکرنا ماموستایان ل سهر جهوانیا بهیژکرنا هونه ری گه هاندی د وانه گۆتتیدا.	3.42	68.52	17	بلنده
6	گهشه کرنا شیانی جهوانیا ئاراسته کرنا پرسیاران و وهرگرتنا بهرسفان وازراندا دانوستاندی دنافا پۆلیدا.	3.66	73.23	11	بلنده
7	گهشه کرنا شیانی پراکتیک کرنا ستراتییه تی وانه گۆتی یی نوی و چالاک بۆ بابهی زمانی کوردی.	3.75	75	6	بلنده
8	گهشه کرن و بهیژکرنا زمانی جهسته یی ل دهف ماموستایان.	3.67	73.52	10	بلنده
9	گهشه کرنا شیانی هزرکر و چاره کرنا ئاریشه یان ب شتوازه کی بهرورده یی ب سهرده میانه.	3.92	78.52	4	بلنده
10	گهشه کرنا شیانی و شاره زانی ماموستایان د دهستنی شانکر و چاره کرنا ئاسته نگین فیزیوئیدی ل دهف قوتابییان.	3.83	76.76	5	بلنده
11	گهشه کرنا شیانی بکاره یان ستراتییه تی کارکرنا ب ههفر [[ستراتیجیات العلم التعاونی] د وانه گۆتتیدا.	3.57	71.47	13	بلنده
12	خۆلهکا راهیتانکرنا ل سهر جهوانیا بکاره یان تهکنولۆیی د سهریورن فیزکر و فیزیوئیدی.	3.72	74.41	8	بلنده
13	خۆلهکا راهیتانکرنا ماموستایان ل سهر رهفتارکر ب ریکین بهرورده یی دگهل ئهوان قوتابییه ئاریشه یی: (تس، شهر، ژیرکر، توندوتیژی) یی لدهف ههین.	3.69	73.82	9	بلنده
14	خۆلهک ل سهر جهوانیا گهشه کرنا شیانی و کارزانی هزرکرنا داهینه رانه و هزرکرنا رهنه گرانه (مهارات التفكير الإبداعي و التفكير الناقد) ل دهف قوتابییان.	3.51	70.29	16	بلنده
15	گهشه کرنا شیانی جهوانیا گریدانا بابهی زمانی کوردی ب بابهی دیتر و سهریورن یانی فه.	3.73	74.71	7	بلنده
16	گهشه کرنا شیانی ماموستایان ل سهر رهچا فکرا جیاوازی تکه که سی دناقههرا قوتابییان دا د بۆ جوون و پیدقیاتی و شیانی ئهواندا.	3.54	70.88	14	بلنده
17	گهشه کرنا شیانی ماموستایان د دهستنی شانکر پیدقیاتی قوتابییدا بۆ فیزیوئیدی زمانی کوردی.	3.64	72.94	12	بلنده
18	گهشه کرنا شیانی بریقه برنا دهی، ب شیویه کی کارا و کارتی که د دهی وانه گۆتتیدا.	3.75	75	6	بلنده
19	گهشه کرنا شیانی دهستنی شانکر ئالافین هه لسهنگاندنه کا گشتگیر و گونجای بۆ شاره زانی زمانی.	3.64	72.94	12	بلنده
20	گهشه کرنا شاره زانی دانا فیدباکه کی کارا ل پشی هه لسهنگاندنی ژبو باشتر فیزیوئیدی.	3.52	70.58	15	بلنده

ژ خشته یی سهری دیاردییت، کو پیدقیاتی ماموستایان زمانی کوردی بۆ راهیتانکرنا ل سهر گهشه کرنا شیانی ئهوان د هونه ری گۆتتا وانه ییدا کو برگیه (3)یه، ب پله ئیک دهیت ب ناهندی ژمیری (4.02) و ب کیشیه سهدی (80.58)، برگیه (4) ل پله دوو دهیت ب ناهندی ژمیری (3.98) و ب کیشیه سهدی (79.7)، برگیه (1) ل پله سی دهیت ب ناهندی ژمیری (3.94) و ب کیشیه سهدی (78.82) و هوسان تاکو دگههیه دوماهییک برگیه ئه وژی برگیه (5) ل پله هه قدی و دوماهییک دهیت ب ناهندی ژمیری (3.42) و ب کیشیه سهدی (68.52).

قهکۆله ری پشت بهستن ب پله (60%) و پترکریه، وهک کیشیه سهدی بۆ برگیه یین پیقه ری ب ریکا ئه قی هاوکیشیه یی: (کیشیه سهدی = $100 \times \frac{5}{3} = 60\%$)، ل دویف ئه قی چهندی برگیه (3) ژ پیقه ری ئهوا ل پله ئیک دهیت ژ بهر کو ریزه یا وی (80.58%)یه ماموستایان گهلهک پیدقیاتی ب ئه قی خالی هیه، چونکی ژ ریزه یا (80% - 100%) ل دویف پیقه ری لیکرت پینج (لیکرت الخماسی) دهیه هژمارتن پله گهلهک بلنده ژ بهرکو پیدقیاتی گهلهک پی هیه و هه می برگیه یین دیتر یین پیقه ری پیدقیاتی پی هیه، چونکی هه می ریزه یین وان یین سهدی دکه قنه دناقههرا ژ (60% - 79.99%) دا ل دویف پیقه ری لیکرت پینج ئه قه دبنه پله بلنده، ئه قه دهیه هژمارتن پیدقی ب راهیتانکرنا وان هیه ل سهر هه می برگیه یین پیقه ری؛ چونکی هیچ برگیه کی ریزه یا وی ژ (60%) کیتر نینه، قهکۆله ر ئهجامین ئه قی پرسیار د زقرینته قه بۆ کیمی و لاوازی هژمارا ئهوان خۆل و پرۆگرامین راهیتانکرنا ئه وین تایبهت ب ماموستایان زمانی

کوردیقه، هه رهوسان بۆ ئه و پوتینی هه ر جار دووباره دبیتته قه د خۆلاند و چ نویاتی و هه قچه رخی تیدا دیارنینه، ئه گه ر هات و خۆله ک وه رگرتن ژێ؛ چونکی ژ خشته ی سهری بۆ مه دیاربوو، کو ئه وان گه له ک پیدقیاتی ب گه شه کرنا شیانی هونه ری گوتنا وانێ هه یه، ئه قه ژێ نه بۆ هندێ دزقریت، کو ل قوناغا زانکوی گرنکی ب ئه قان شیانان نه هاتیته دان، به لکو ژبۆ هندێ دزقریت، کو پشتی ماموستا که تینه د بوارێ پراکتیکریدا پیدقیه کا گه له زۆر ب خۆل و پرۆگرامین به رده وام ل سهر شیانی هونه ری گوتنا وانه یی هه نه، و ئه و پیدقی ب به ره هه قکر و راهینانکر و گه شه پیدانی هه نه ب شیوه یه کی به رده وام، تا کو ئه دایی ئه وان یی کارابیت ب ریکا ئه وان لایه نی پراکتیکی یی ئه وان دقیت پراکتیکی ل سهر بکه ن و ب دیتنا ئه وان دگرنگن پراکتیک ل سهر به یته ئه نجامدان، چونکه وانه گوتن نه بتنی زانسته، به لکو زانست و هونه ره و یا ژ هه میی گرنگتر بۆ ماموستایی ئه وه، ئه و زانستی ل ده ف هه یی ب ریکه کا هونه ری یا جوان بگه هینیت و پیشکیشبکه ت، تا کو ده رئه نجام دباشین و جه ی پازیوونی بن بۆ هه ر لایه کی.

- نمایشکرنا ئه نجامین پرسیارا دووی ئه و دبیت: "زانینا جیاوازیی ئاماری ژ پیدقیاتیی راهینانی یی فهر بۆ ماموستاییی زمانی کوردی ل قوناغا ئاماده یی ل گوره ی گوراوی: (په گه زی، سالیی خزمه تکر، میلاک یان وانه یی). ئه ق پرسیاره ژ دبیته سی به ش و هه ر به شه ک جودا شیکارکرنا ئاماری بۆ هاتیته ئه نجامدان ب ئه قی په نگی ل خوار:

▪ ئه ری جیاوازی ئاماری ل ئاستی پامانداریا (0.05) هه یه، ل گوره ی گوراوی په گه زی؟ ژبۆ ده سه تته هینانا ئه قی ئارمانجی قه کۆله ری پشت به ستن ب تاقیکرنا تائی (t.test) بۆ دوو سامپلین سهر به خۆ کر، ئه نجامان دا دیارکر، کو جیاوازی ئاماری ل گوره ی گوراوی په گه زی یا هه ی، چونکی به های تائی یی هه ژمارکری (2.192) مه زنتره ژ به های تائی یی خشته یی (1.997) ل ئاستی پامانداریا (0.05) و پله یا ئازادیی (66)، خشته یی ژماره (4) ئه قی چه ندی دیاردکه ت.

خشته یی (4) دیارکرنا به های تائی یی هه ژمارکری و خشته یی ل دویف گوراوی په گه زی

پامانداری د ئاستی (0.05)	پله یا ئازادی	نرخ تائی		لادانا پیقه ری		ناقه ندی ژمیری		ژمارا سامپلی ل دویف گوراوی په گه زی		ژمارا سامپلا قه کولینی
		خشته یی	هه ژمارکری	می	نیر	می	نیر	می	نیر	
پامانداره	66	1.997	2.192	18.554	14.151	70.71	79.41	39	29	68

ژ خشته یی سهری هوسان دیاردبیت، کو جیاوازی ئاماری یا هه یی ل گوره ی گوراوی په گه زی ل ئاستی پامانداریا (0.05) د به رژه وه ندیا په گه زی نیردا چونکی ناقه ندی ژمیری یی ئه وان (79.41) مه زنتره و لادانا پیقه ری ی ئه وان (14.151) بجویکتره، دبیت ئه قه ژێ بۆ ئه و چه ندی بزقریت، کو ماموستاییی په گه زی نیر پتر حه زا هه ی ژبۆ گه شه کر و پیشقه برنا پیشه یا خۆ و راهینانکر ل دویف ئه و تشتی ئه و دبین، کو پیدقیاتی یا پی هه ی.

▪ ئەرئ جياوازا ئامارى ل ئاستى پامانداریا (0.05) ل گورەى گورائى (مىلاک، گرېبەست) هەيە؟

ژبو بدهستقههینانا ئەفئ ئارمانجئ فەكۆلەرئ پشت بەستن ب تاقیکرنا تائى (t.test) بو دوو سامپلین سەر به خۆ کر، ئەنجامان دا دیارکرن، کو چ جياوازا ئامارى ل گورەى گورائى (مىلاک، گرېبەست) نینه، چونكى بهايى تائى یئ ههژمارکرى (1.512) بچویکتره ژ بهايى تائى یئ خشتهیى (1.997) ل ئاستى پامانداریا (0.05) و پلهیا ئازادیى (66)، خشتهیى ژماره (5) ئەفئ چهندی دیاردکەت.

خشتهیى (5) دیارکرن بهايى تائى یئ ههژمارکرى و خشتهیى ل دویف گورائى (مىلاک یان گرېبەست)

پامانداری د ئاستى (0.05)	پلهیا ئازادیى	نرخى تائى		لادانا پیفهرى		ناقهندی ژمئرى		ژمارا سامپلى ل دویف گورائى		ژمارا سامپلا فەكۆلینى
		خشتهیى	ههژمارکرى	گرېبەست	مىلاک	گرېبەست	مىلاک	گرېبەست	مىلاک	
پامانداریینه	66	1.997	1.512	17.372	16.949	70.04	76.67	23	45	68

ژ خشتهیى سهرى دیاردبیت، کو جياوازا ئامارى ل ئاستى پامانداریا (0.05) ل گورەى گورائى (مىلاک، گرېبەست) نینه، چونكى بهايى تائى یئ ههژمارکرى بچویکتره ژ بهايى تائى یئ خشتهیى، دبیت ئەفەژى بو ئەوئ چهندی بزقریت کو مامۆستایین مىلاک و مامۆستایین گرېبەست ل هه مان ژینگه دژین و د کهقنه ل بن هه مان بارودوخ و هه مان خول بو ههردووکان دهینه ریکخستن بیى جوداهى ژ لایهنى وهزارهتا پهروهردیفه.

▪ ئەرئ جياوازا ئامارى ل ئاستى پامانداریا (0.05) ل گورەى گورائى (سالىن خزمەتى) هەيە؟

ژبو بدهستقههینانا ئەفئ ئارمانجئ فەكۆلەرئ پشت بەستن ب تاقیکرنا تائى (t.test) بو دوو سامپلین سەر به خۆ کر، ئەنجامان دا دیارکرن، کو چ جياوازا ئامارى ل گورەى گورائى سالىن خزمەتى نینه، چونكى بهايى تائى یئ ههژمارکرى (1.496) بچویکتره ژ بهايى تائى یئ خشتهیى (1.997) ل ئاستى پامانداریا (0.05) و پلهیا ئازادیى (66)، خشتهیى ژماره (6) ئەفئ چهندی دیاردکەت.

خشتهیی (6) دیارکرنه بهایی تائی یی ههژمارکری و خشتهیی ل دویف گورای سالی

پامانداری د ئاستی (0.05)	پلهیا نازادی	نرخ تائی		لادانا پیفهری		نافهندی ژمیری		ژمارا سامپلی ل دویف گورای سالی خزمهتی		ژمارا سامپلا فکولینی
		خشتهیی	ههژمارکری	کیمتر ژ 10 سال و زیدهتر	کیمتر ژ 10 سال و زیدهتر	کیمتر ژ 10 سال و زیدهتر	کیمتر ژ 10 سال و زیدهتر	کیمتر ژ 10 سال و زیدهتر	کیمتر ژ 10 سال و زیدهتر	
پامانداری نه	66	1.997	1.496	17.425	16.9305	70.09	76.64	23	45	68

خزمهتی

ژ خشتهیی سه ریدا دی دیار دبیت، کو جیاوازی ئاماری بو پیدقیاتییین راهینانکرنی بین فهر ب دیتنا ماموستایان بخو نین ل گورهی گورای سالی خزمهتی بو سامپلا فکولینی، چونکی بهایی تائی یی ههژمارکری بچویکتره ژ بهایی تائی یی خشتهیی ل ئاستی پامانداریا (0.05)، دبیت نه گهری ئهقی چهندی ژی بو هندی بزقریت، کو سالی خزمهتی چ گرنگیا خو نابیت نه گهر ماموستا ب بهردهوامی خولین راهینانا ل دهمی خزمهتکرنی وهرنه گری، مهرم یی گهلهک خزمهت ژی ههی دبیت ژ پشتی دهروونا وی ژ زانکوی ههتا نوکه هیچ خولهکا راهینانی وهرنه گرتبیت تاكو ئاست و شارهزایی وی بهرزترین و بهرفرهترین، نهجامان دا دیارکرن، کو یی گهلهک خزمهت ههی و یی کیم خزمهت ژی ههی ههردوو وهک ههقن ژ بو پیدقیاتیان وان بو راهینانکرنی.

پینج: دهه نهجام و پاسپارده و پیشنیاریین فکولینی

ئهف بهشی فکولینی باس ل دهه نهجام و پاسپارده و پیشنیاریین فکولینی دکهت.

أ- دهه نهجام:

- فکولهر ل ژیر پروناهی نهجامین فکولینی گههسته ئهقان دهه نهجامین ل خواری:
- ماموستایی زمانی کوردی پیدقی ب راهینانکرنی، ههروسان ژمارهکا زورا خولین راهینانا ل دهمی خزمهتکرنی.
- پشتی نهجامین فکولینی دایه دیارکرن کو برکه (3) ژ پیفهری بلندترین نافهندی ژمیری و کیشهیا سهدی بدهست خو فیهینایه، هوسان بو مه دیاردبیت کو وانهگوتن نه بتنی زانسته بهلکو زانست و هونهره و ماموستایان پیدقی ب گهشهکرنا ئهقی شیان ههنه.
- هیچ برکهیهکی ژ برکهیین پیفهری پلا نافجی ب دهست خو فیهینایه، بهلکو ههمی برکه د ئاستی بلند یی پیدقیاتییدا بوون، کیمترین نافهندی ژمیری (3.42) بوو و کیمترین کیشهیا سهدی (68.52) بوو، کو ئهوژی برکهیا (5) بدهستخو فیهینابوون، ئهقه بو مه دیاردکته، کو ل دویف ههزا ماموستایان ئهوان پیدقیاتی ب راهینانکرنی ههیه.
- نهجامین فکولینی دا دیارکرن چ جیاوازی ئاماری نین ل ئاستی پامانداریا (0.05) دا ل گورهی گورای فکولینی (میلاک و گریبهست، سالی خزمهتکرنی)، بتنی جیاوازی ئاماری

ل گورەى گۆراوى رەگەزى ھەبوون، ب دیتنا مامۆستایین زمانى كوردى بخۆ ئەو پیدى ب رەھینانکرنا گەلەك بابەت و شیانانە ب شیوەیەكى بەردەوام تاكو شارەزاییەكا باش ل دور پیشەیا خۆ وەك مامۆستا وەرگرن.

ب- پاسپاردە:

- ل ژیر سیبەرا دەرئەنجامین قەكۆلینی قەكۆلەری ئەف خالین ل خوارى پاسپاردن:
- دیزاینکرنا پروگرامین رەھینانکرنى بۆ مامۆستایین زمانى كوردى ل قوتابخانەیین حکومی ل دەمى خزمەتکرنى، كو پیک بهین ژ پیدقیاتیین رەھینانکرنى یین گریدایى ئەفان بواران: (پلانکرنا وانەیی، شارەزای و ھونەری پیشکیشکرنا وانەیی، ریکین وانەگوتنى یین، كو دگەل بابەتى زمانى دگۆنجن، شیوازین ھەلسەنگاندنى، بوارى پەوەرەیی و رەفتارى).
- بەشداریکرنا مامۆستایان د دەستنیشانکرنا پیدقیاتیین رەھینانکرنى دبوارى پەروەرە و ستراتیژیەتین وانەگوتنى و پەیوەندیا دگەل قوتابیاند، کارەكى گرنگ و پیدقیە.
- پالپشتیکرنا مامۆستایان بۆ بەشداریکرنى د دیزاینکرنا پروگرامین رەھینانکرنى و د جیبەجیکرنا واند، ب ریکا پیشکیشکرنا سیستەمین پالپشتیا مادی و مەعنەوی.
- بەرھەفکرن و رەھینانکرنا مامۆستایان ھەر د ناڤا وەلاتیدا و ژ دەرڤەى وەلاتى ژى، ژ بەرى دەست بکاربین و ل دەمى خزمەتکرنى ژى بمەرەما ئالوگۆرکرنا شارەزاییان.
- چاڤدیریکرنا پیدقیاتیین رەھینانکرنى یین تاکەکەسى مل ب ملی پیدقیاتیین سیستەمى فیڕکرنى.
- بکارھینانا تەکنیک و شیوازین نوى یین رەھینانى.
- گۆنجانەك ھەبیت دناقبەرا وەزارەتا پەروەردیدا بەھمى ریفەبەریین ویفە دگەل وەزارەتا خواندنا بلند ل زانکویان بۆ ریکخستنا ئەوان پروگرامین رەھینانکرنى ئەوین پیدقیاتیین مامۆستایان ل دەمى خزمەتکرنى بجە دەھین.
- ئەفە پروگرامین رەھینانکرنى بەینە بەرھەفکرن و جەھەیان ل دەمین گۆنجایی بۆ مامۆستایان د قوناغین جودا دا ب شیوەی پروگرامین پرى زانیارى و دەمین کورتدا وەك وانەیەكا رەھینانى یان سەمینارەكى یان وركشوپەكى، بیى كو مامۆستا ھەست ب بیزارى و ماندیبوونى بکەت.

ج- پیشنیار:

- قەكۆلەری ل بن پروناھیا ئەنجامین ئەف قەكۆلینی پیشنیارا ئەفان قەكۆلینى ل خوارى كر:
- ئەنجامدانا قەكۆلینى وەك ھەف قەكۆلینى ل سەر مامۆستایین قوناغین دیتر یین خواندنى (باخچى زارۆكان، بنەرەت).
- ئەنجامدانا قەكۆلینەكا وەك ھەف قەكۆلینى، كو پیک بهیت ژ پیدقیاتیین رەھینانکرنى بۆ مامۆستایین ھەمى بابەتین دى یین خواندنى.

- ئەنجامدانا قەكۆلىنەكا وەك هەقى ئەقى قەكۆلىنى، كو پىك بەیت ژ پىدقیاتیپىن راھىنانكرنى بۆ مامۆستايان ب دیتنا سەرپەرشتیارین پەوهردهی و رېقەبەرین قوتابخانەیان.

شەش: لیستا ژیدەران

أ- ژیدەرین عەرەبی:

- إبراهيم، مروان عبدالحميد. (2000). الإحصاء الوصفي و الإستدلالي. دار الفكر للنشر و التوزيع، عمان-الأردن.
- أبو النصر، مدحت محمد. (2008). مراحل العملية التدريبية: تخطيط وتنفيذ وتقويم البرامج التدريبية. دار الفجر للنشر والتوزيع، القاهرة، مصر.
- أسامة، محمد سيد، و الجمل، عباس حلمي. (2016). التدريب و التنمية المهنية المستدامة. دار العلم و الإيمان، مصر.
- الأمين، شاكر. (2005). الشامل في تدريب المواد الإجتماعية. دار أسامة للنشر و التوزيع. عمان.
- البعلبكي، منير. (1994). المورد. دار العلم للملايين، بيروت، لبنان.
- الجلي، سوسن شاكر. (2005). أساسيات بناء الإختبارات و المقاييس النفسية و التربوية. دمشق- سوريا. مؤسسة علاء الدين للطباعة و النشر.
- حيدر، عصام. (2020). التدريب و التطوير. من منشورات الجامعة الإفتراضية السورية، الجمهورية العربية السورية.
- الدليمي، إحسان عليوي، و المهداوي، عدنان محمود. (2005). القياس و التقويم في العملية التعليمية. ط2، دار الكتب و الوثائق، بغداد.
- ربابعة، علي محمد. (2003). إدارة الموارد البشرية: تخصص نظم المعلومات الإدارية. دار صفاء للنشر و التوزيع، عمان.
- ربيع، هادي مشعان، و أحمد، ختام إسماعيل. (2008). القياس و التقويم في التربية و التعليم. دار الزهران للنشر و التوزيع، عمان، الأردن.
- رضواني، نسرين. (2012). العوامل المؤثرة على أداء المعلم. علم النفس العيادي. جامعة الخضر. الوادي الجزائر.
- زقوت، محمد شحادة. (1997). تقديرات طلبة التأهيل التربوي بالجامعة الإسلامية في غزة لمدى إكتسابها مهارات تخطيط الدروس وتنفيذها و تقويمها. مجلة كلية التربية الحكومية، المجلد 1، العدد (2)، ص 96-120.
- زهران، ياسر محمد عبدالرحيم. (2022). الإحتياجات التدريبية لدى مديري المدارس الثانوية من وجهة نظر معلمي مديرية عين الباشا. المجلة العلمية لكلية التربية، جامعة أسيوط، المجلد 38، العدد (2) الجزء الثاني، ص 157-180.

- سعادة، يوسف جعفر. (1993). التدريب أهميته و الحاجة إليه، أنماطه، تحديد احتياجاته، بناء برامجه والتقييم المناسب له. الدار الشرقية للطباعة و النشر و التوزيع، القاهرة-مصر.
- السفسافة، عبدالرحمن إبراهيم. (2005). C4 إدارة التعليم و التعلم الصفي. دار يزيد للنشر، الكرك.
- سفر، صالحة محمد. (1998). تحديد الإحتياجات التربوية للمشرفات التربويات بمدن مكة، جدة، طائف، بالمملكة العربية السعودية. رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة أم القرى.
- السكارنة، بلال خلف. (2011). تصميم البرامج التدريبية. دار المسيرة للنشر و الطباعة، عمان- الأردن.
- السلمي، علي. (1988). السلوك التنظيمي. دار غريب للنشر و الطباعة و التوزيع، مصر.
- سوفى، نعيمة. (2011). الإستراتيجيات المتعددة من طرف الأستاذ داخل الصف ودورها في تنمية القدرة على التحكم في حل المشكلات الرياضية لدى تلاميذ الطور المتوسط. كلية العلوم الإجتماعية والإنسانية. قسم علم النفس. جامعة منتوري. الجزائر. قسنطينة.
- السيد، هدى سعد، و مصطفى، أميمة حلمي عبد الحميد. (2002). الإحتياجات التدريبية لرؤساء الأقسام الأكاديمية بالجامعات المصرية بالتطبيق على جامعة طنطا في ضوء خبرات بعض الدول الأجنبية. مجلة التربية، الجمعية المصرية للتربية المقارنة والإدارة التعليمية، المجلد 5، العدد (7)، ص 203-280.
- شريف، غانم سعيد، و سلطان، حنان عيسى. (1983). الإتجاهات المعاصرة فى التدريب أثناء الخدمة التعليمية. ط 1. دار العلوم للطباعة و النشر، الرياض.
- الشمري، ثاني حسين خاجي، الطائي، قيس سعيد، واللهيبي، عبدالرزاق عيادة محمد. (2019). الإحتياجات التدريبية لمعلمي العلوم في ضوء الإتجاهات الحديثة. مجلة دراسات عربية في التربية و علم النفس، المجلد 12، العدد (108)، ص 387-402.
- الطعاني، حسن أحمد. (2002). التدريب: مفهومه و فعالياته و بناء البرامج التدريبية و تقويمها. دار الشروق للنشر و التوزيع، عمان، الأردن.
- الطعاني، حسن أحمد. (2005). الإشراف التربوي (مفاهيمه-أهدافه-أسسه-أساليبه). ط 1، دار الشروق للنشر و التوزيع، عمان، الأردن.
- الطنطاوي، عفت مصطفى، و العفرج، أحلام محمد. (2010). الحاجات التدريبية اللازمة لمعلم اللغة العربية و العلوم من وجهة نظر المعلمات و المشرفات التربويات. مجلة رسالة الخليج العرب، المجلد 31، العدد (116)، ص 147-210.
- عبد السميع، مصطفى، وحواله، سهير . (2005). إعداد المعلم: تنميته وتدريبه. دار الفكر، القاهرة.
- عليوة، سيد. (2001). تحديد الإحتياجات التدريبية. دار الفكر العربي، القاهرة.

- العنزي، سلطان طخيطخ. (2007). حاجات مشرفي الصفوف الأولية التدريبية. رسالة ماجستير غير منشورة. جامعة أم القرى.
 - العنزي، قاط علي. (2009). الإحتياجات التدريبية لمعلمي الصفوف الأولية من وجهة نظرهم ووجهة نظر مديري مدارسهم في مدينة تبوك التعليمية. دراسة ماجستير في الإدارة التربوية قسم الأصول و الإدارة التربوية- جامعة مؤتة، الأردن.
 - عودة، أحمد. (2002). القياس و التقويم في العملية التدريسية. ط5، دار الأمل للنشر، إربد.
 - ماهر، أحمد. (1999). إدارة الموارد البشرية. الدار الجامعية للنشر و التوزيع، الإسكندرية.
 - مجمع اللغة العربية. (2005). المعجم الوسيط. الطبعة الرابعة، مكتبة الشروق الدولية.
 - محمود، ناجح محمد حسن. (2000). الإحتياجات التدريبية للمعلمين و الموجهين و رجال الإدارة المدرسية في مجال توظيف تكنولوجيا التعليم في العملية التعليمية. بحث مقدم الى المؤتمر العلمي السابع للجمعية المصرية لتكنولوجيا التعليم، بعنوان منظومة تكنولوجيا التعليم في المدارس و الجامعات(الواقع و المأمول)، المنعقد في 26- 27 نيسان، الجزء الأول، المجلد 10، الكتاب الثاني.
 - مطاوع، إبراهيم عصمت. (2002). التنمية البشرية بالتعليم و التعلم في الوطن العربي. ط1، دار الفكر العربي، القاهرة.
 - مليكة، مدور، و صباح، جعفر. (2017). الإحتياجات التدريبية لمستشار التوجيه المهني و التقيم و الإدماج المهني- دراسة ميدانية على عينة من مستشاري التوجيه في قطاع التكوين. مجلة العلوم الإنسانية، جامعة محمد خيضر بسكرة، العدد 46، ص 87-98.
 - المهدي، مجدي صلاح. (2019). مناهج البحث التربوي. الطبعة الأولى، دار الفكر العربي للطباعة و النشر، القاهرة.
 - موسى، عبد الحكيم. (1998). التدريب أثناء الخدمة. دار النهضة العربية، القاهرة.
 - النور، أحمد، يعقوب. (2007). القياس و التقويم في التربية و علم النفس. الجنادرية للنشر و التوزيع، عمان.
 - الهاشمي، عبدالرحمن عبد علي، و العزاوي، فائزة محمد فخري. (2015). العوامل المؤثرة في معلم اللغة العربية من وجهة نظر معلميهامع الوطن و مقترحات تطويرها. مجلة التربية، المجلد 44، العدد(185)، ص 59- 82.
 - الوكيل، حلمي أحمد، و المفتي، محمد أمين. (2007). أسس بناء المناهج و تنظيماتها. دار المسيرة للنشر و التوزيع و الطباعة، عمان- الأردن.
 - ياغي، محمد عبد الفتاح. (1986). التدريب الإداري بين النظرية و التطبيق. عمادة شؤون المكتبات، جامعة الملك سعود، الرياض.
- ب- ژيدهرين ئينكليزي:**

- Bahkali, S.A., Moussa, H. and Mahfouz, S.B. (2024). Professional training needs of children with disability teachers to develop logical thinking in their early childhood students. *Dirasat: Educational Sciences*, 51(4), pp.230–249.
- Beaudoin, Michael F. (1990). The instructor's changing role in distance education. *The American Journal of Distance Education*, 4 (2), p21–29.
- Blau, J. (2000). The Kurdish Language and Literature. In: Kreyenbroek, P.G. and Sperl, S. (eds.) *The Kurds: A Contemporary Overview*. London: Routledge, pp. 18–33.
- Bramley, Peter. (1996). *Evaluating Training Effectiveness*. McGraw–Hill Education.
- Good, C. V(1973). *Dictionary of Education* 3rd ed .New York , Mc Graw Hill Book Company.
- Ibrahim, M. & Kavlu, A. (2020). Professional development needs of private and public high schools EFL teachers in Erbil–Kurdistan. *International Journal of Social Sciences & Educational Studies*, 7(3), pp.191–207.
- Jinks, M. (1979). *Training*. London, Blandford Press.
- Khandehroo, K., Mukundan, J. and Alavi, Z.K. (2011). Professional development needs of English language teachers in Malaysia. *Journal of International Education Research*, 7(1), pp.45–52.
- UNESCO, 2011. *International Standard Classification of Education: ISCED 2011*. Montreal: UNESCO Institute for Statistics.

الإحتياجات التدريبية اللازمة لمدرسي مادة اللغة الكردية في المرحلة الإعدادية من وجهة نظرهم

الملخص

هدفت هذه الدراسة إلى تحديد الإحتياجات التدريبية لمدرسي مادة اللغة الكردية في المرحلة الإعدادية من وجهة نظرهم الشخصية. تم استخدام المنهج الوصفي التحليلي في هذه الدراسة، لأنه يتناسب مع موضوع وأهداف الدراسة، ومن أجل الوصول إلى أهداف الدراسة، في البداية تم إعداد استمارة من قبل الباحثة لجمع البيانات، ثم بعد التحقق من صدق وثبات أداة البحث، تم تطبيقها على عينة البحث، والتي تكونت من (68) مدرسا لمادة اللغة الكردية، يعملون في المدارس الإعدادية الحكومية التابعة للمديرية العامة للتربية في إدارة زاخو المستقلة.

بعد تطبيق أداة البحث وتحليل البيانات، أظهرت نتائج الدراسة أن آراء مدرسي العينة حول إحتياجاتهم التدريبية جاءت بدرجة عالية لجميع الفقرات، حيث كان أعلى متوسط (4.02) للفقرة (3)، وأعلى نسبة مئوية (80.58)، مما يدل على وجود إحتياجات كبيرة. كما تم استخدام اختبار "ت" (t-test) "العينتين مستقلتين من أجل الكشف عن الفروق الإحصائية تبعاً للمتغيرات (الجنس، الحالة الاجتماعية، سنوات الخدمة)، وتبين أنه لا توجد فروق ذات دلالة إحصائية حسب متغيري (الحالة الاجتماعية وسنوات الخدمة)، ولكن وُجدت فروق ذات دلالة إحصائية عند مستوى (0.05) ودرجة الحرية (66) تبعاً لمتغير الجنس، حيث كانت القيمة التائية المحسوبة أكبر من القيمة التائية الجدولية لصالح جنس الذكر . وفي ضوء نتائج الدراسة، تم تقديم عدد من التوصيات والمقترحات من قبل الباحثة.

الكلمات المفتاحية: التدريب، الإحتياجات التدريبية، المدرس، المرحلة الثانوية، اللغة الكردية.